

D III 118344

RAZGOVORI IN RAZGLEDI

LIST ŠTUDIJSKEGA KROŽKA ZA SLOVENSKO KULTURO - RESEARCH CENTRE FOR SLOVENIAN
CULTURE - TORONTO, 61 MCFARLAND AVE, ONTARIO, CANADA - št. 2. April 1955.

MNOGOVRSTNOST JE NUJA-NE ZLO

"Bog naravnava po svoji Previdnosti vse k božji dobroti kot cilju. To pa se ne dogaja, kakor da bi se mogla božja dobrotina in popolnost povečati, marveč da se kolikor močnejše vtisne stvarjem prirastek, podobnost božje dobrote. Ker torej nobena ustvarjena substanca ne more doseči in popolnoma izraziti božje dobrote, mora obstojati pri stvarih množina in raznolikost, da se more stvarjem na popolnejši način razodeti podobnost božje dobrote. Božjo dobrotot in popolnost, ki se v enem edinem bitju ne more popolnoma odražati, morejo tako različne stvari v različnih oblikah in bolj popolno predočiti. Kakor uporablja človek več in mnogo besed, če ne more globlje misli izraziti z eno samo besedo, tako moremo videti neskončno vzvišenost božje dobrote v tem, da more božjo dobroto, ki je v Bogu popolnoma enostajna, na področju stvari izraziti samo na različne in mnogolične načine."

Sv. Tomaž Akvinski, Summa contra Gentiles, III, 197.

P.S. Confraternity of the Precious Blood, 5300 Ft. Hamilton Pkway, Brooklyn 19, N.Y., je izdala l. 1952 žepno izdajo Tomaževih teoloških sum: MY WAY OF LIFE, Pocket Edition of St. Thomas. The Summa Simplified for Everyone by Walter Farrell, O.P., S.T.M., and Martin J. Healy, S.T.D. Vsem, ki se ne spomnijo sv. Tomaza samo enkrat na leto ali pa še takrat ne, knjižico toplo priporočamo. Dobi se v vseh katoliških knjigarnah.

V E R A

Evolucionizem, ki razlaga nastanek vere iz oboževanja naravnih pojavov, sanj, spominov, antropomorfizmov, itd., je tudi na verskem področju danes zavrnjen (tudi dolgo upoštevan Wundtov redosled obdobj: 1. doba animizma, 2. totemizma, 3. jurakov, 4. humanitete - Völkerpsychologie, 1900). Sodobna etnologija (W. Schmidt, W. Koppers, Schebesta, itd.) prica:

1.) Narodov brez vere ni. Brž ko se človek pojavi, že pozna vero.

2.) Najstarejši narodi imajo čudovito jasne pojme o najvišjem bitju, Bogu - Stvarniku in Duhu. Pri njih in pseudoreligioznih in antireligioznih elementov naturalizma, animizma, manizma in magizma. Poznajo tudi kultu molitev in primitivno daritev. Kažejo tako enotno vero v enega Boga, da je upravičen sklep na prarazodetja, na katerega se velik del primitivnih narodov tudi izrecno sklicuje.

Vera - religio pomeni smiselno: religare - znova povezati z bogom (Spann: Rückverbundenheit); jezikovno - relegere (Cicero: religiozi ex relegendis, branje predpisov za božjo službo).

Besedo vera uporabljamo za:

1) priznanje človekove odvisnosti od Boga.

Tomžu Akvinskemu je vera "v nekem smislu predokus onega spoznanja, ki bo nekoč naša blaženost". V. Cathrein S.J. jo opredeljuje kot "češčenje osebnih bitij, ki so izven in nad vidnim svetom, od katerih se outimo odvisne in ki jih na kakršen koli način skušamo potolaziti ali si pridobiti njih naklonjenost." Spannu je "odvisnost sploh" (schlechthinige Abhängigkeit). Opredelitev "za resnico imoti" je bolj tehničnega značaja.

2) veroizpoved - bolj ali manj precizno opredeljen in omejen sestav verskih nauk. Mnogoličnost veroizpovedi pomeni odpad od prvotnega stanja, toda tudi so v skazonih oblikah moremo najti sledove prvotne vzvišenosti.

3) bogoslužje in praktično versko življenje: molitev, daritev, itd.

Tomoljni pojmi, ki jih najdemo v vseh verstvih:

Bog - Duh, Absolutni, izvor in končni namen vsoga ustvarjenega,

stvarjenje,

bogopodobnost človeka,

padec človeka in odrosenje,



ljubezen (pleme Bhil v Osrednji Indiji pozna celo ljubezen do sovražnikov - primitivni rod, ki ga je preučeval Koppers l. 1938/39).

Glavni tipi verstev

MONOTEIZEM: eno najvišje božanstvo. Strogi monoteizem pomeni močno abstrakcijo (opazna v protestantizmu) in vodi preko deizma v teoretični ateizem. V krščanstvu je notranje življenje edinega Boga občestveno: sv. Trojica. Monoteistične vere poznajo redno se vmesne stopnje med Bogom in človekom (angeli).

POLITEIZEM: načelno več enakovrednih božanstev; Skrajna oblika je panteizem, ki pomeni že logični absurd; kolikor ni zgolj skazna oblika panteizma. V vsakem politeizmu najdemo monoteistične poteze: Moira, Dike. Sv. Avgustin tolmači poganske bogove kot odpadle duhove; Rimski bogovi "so bili demoni in skrajno necisti duhovi... dobri duhovi, ki jih mi od naše strani imenujemo... svetniki". (Civ. Dei, VII, 27, podobno IV, 1; IV, 9; VIII, 14.). Plutarh piše: "Zanikamo, da bi imeli različni narodi različne Bogo... no, kakor imenujejo Aeon, Luno, nebo, zemljo in morje, čeprav so vsom skupni, oni tako, drugi drugače, tako obstoje samo en Um (lógos), ki jih oblikuje, ona Providnost, ki nad njimi bdí, ter služeče čisto silo (dýnamis), ki so vsem predpostavljena; toda eni jih poimenujejo tako, drugi drugače - pač po izvoru - zato uporabljajo posvočene simbole, ki navajajo duha sodaj manj jasna, sodaj bolj razvidna na božanstvo". (De Idid. et. Os 67)

PANTEIZEM: Bog - Stvarnik je ločen od stvari, toda deluje v njih in z njimi. Sv. Pavel: v Njem živimo, se gibljemo in smo, mistično telo Kristusovo, doživljamo božjo milost v dušah. Eckerhardt: Bog mi je bližje kot sam si sam. Troba je samo izločiti vse, kar Mu nasprotuje, pa je tu. Tudi kamnu je Bog anako bližji kot človeku, samo kamn se tega ne zaveda. Sv. Terezija: Nisem vedela, da je Bog v vsaki stvari. Ko pa sem se zavedla navzočnosti Boga v sobi, je postal dvom o tem nemogoč.

Praktična versko življenje

Monoteizmu v njegovi racionalizirani obliki odgovarja preračunanost v verskem življenju, ki postane bolj neke vrste zavarovanje za primer smrti (komercializacija vere).

Politeizmu in panteizmu odgovarja magija. Duhovna moč opeša, da bi dojala Boga, duhove, človeka in ostale stopnje stvarstva kot kvalitativno razliko. Zaradi nagajenja do iskanja neposrednega stika z metafizičnim bistvom stvari skuša človek obvladati naravo z zagovarjanjem sil, ki jih v stvareh poabsoluti - carovniki. Priznava nadmoč narave nad sabo, zeli postati del narave (n. Br. zvezda). Totemizem: izvajanje rodu iz živalstva ali celo rastlinstva. Animizem: vere v nesmrtnost nosil dušo v negativnem pomenu: Življenje po smrti je slabše kot zemsko življenje (Hades, senca), zato mrtvi zavidajo žive, živi jih zarotujejo, da se ne bi vračali - jedla na grob, povezovanje mrličev, zavalitev kamna na grob, itd. Odkritje odgovarjanj: rdeča barva, ogenj, vojna, glas trombe, Mars - je podlaga rituala.

Panteizmu odgovarja mistika - vzbujanje zavesti nadnaravnih povezanosti z Bogom. Mistika je povsem normalen pojav in se odraža že v zavesti življenja v posvečujoči milosti božji, v zavesti biti živ ud Kristusovega mističnega telesa, v premišljevanju, molitvi, itd. Ekataza je samo stopnjevanje. droc

Slovstvo: poleg že navedenega se: V. Cathrein S. J., Moralphilosophie, Leipzig 1924, 6. izd., O. Spann, Religionsphilosophie, Wien 1948., W. Koppers, Urwesen und Religion, Olten 1946., Fulton J. Sheen, D.D.: The Philosophy of Religion.

+++++

"Spor med vero in nevero je svojstveno, edino in najgloblje vprašanje zgodovine sveta in človeka, kateremu so vsa druga podrejena. Dobo, ki jih obvlada vera v katerikoli obliki, se bleščajo, dvigajo sva ter oplajajo sodobnost in bodbenost. Vse dobe, ki se v njih uveljavijo nevera s klaverno zarjo v katerikoli obliki... se izgubajo v bodbenosti, ker se nihče ne mara mučiti s spoznanjem brezplodnega."

Goethe, Noten und Abhandlungen zum Westöstlichen Divan.

"Nič se ne dogodi slučajno. Mar je zgolj slučaj, da stopa v današnji čas tako daleč segajoča odtujitva in odmaknjenosti Bogu ter s tem zvoznimi strašnimi posledicami za vse človeštvo, vera v Boga teh primitivnih narodov iz tisočletno prikritosti v duhovno obzorje sodobnega človeka? Bog uporablja ja čisto zelo rad na zunanjo sredstva za doseg svojih velikih ciljev. Morda se poslužuje tudi teh najznatnejših in najprimitivnejših našega rodu, teh iz pradavnih časov preostalih človeških zibelk, da bi pozval ljudi sodobnosti, ki so zabredli v svojem titanskem ponosu, naj se streznojo in se vrnejo k svojemu Gospodu in Bogu, da bi jih tako zopet pripeljal k njihovi sreči in ozdravljenju? W tej luči glodano bi morali ti stari in prvotni narodi - takorekoc umirajo - izpolniti še važno poslanstva."

W. Koppers, Mensch und Unreligion, str. 138.

VERA IN SLOVENCJI

Vera je vez človeka z Bogom, z Absolutnim, zato tudi srčika vsake kulture. Daje nam možnost, da iz nadizkustvenega vidika dojamemo stvarstvo kot enoto, kot smiselno celoto, s čimer sele postane naše osebno življenje življenja vredno. Zasedranost v Bogu ter udeležba naš nadnaravnem življenju dajeta vsemu minljivev mu kljub časovno pogojeni obliki večnostno rednost. Pravilno je zapisal Christopher Dawson:

"Vera je velika dinamična sila družbenega življenja in odločilne spremembe v kulturi so vedno povezane s spremembami v verskih nazorih in mišljenju. Sekularizacija družbe ima za posledico izgubo življenske sile. Pesanje vere ni, kot trdi Péguy, znak napredka, marveč znak razpada."

Katoliška vera je zgodovinsko sestavni del dosevanje naše narodne kulture. Tisočdvestoletna pripadnost h katoliški veri nam je tudi kot Slovencem vtisnila značilno potezo, ki se ji ne moremo izneveriti, če se nečemo izneveriti sami tu- di kot narodu. Srečno scvpadanje zgodovinske pripadnosti h katoliški veri nam prihranja mnogo težav in notranjih kriz, ki teže mnoge druge, zlasti slovanske narode, ker je katoliška vera edina prava vera.

Toda številne cerkvice po naših hribih in številna znamenja po naših poljih, ki so do se nedavnega krasila našo domovino (človeku se poraja vprašanje, ali ni Bog dopustil, da komunisti rusijo te zunanje znake našega katolištva prav zato, ker so dajali drugačno podobo kot naše resnično življenje), niso potrdilo mnogokrat zlorabljenе trditve, da smo Slovenci verni in Marijin narod. To je velja- lo za naše prednike, ki so prav v veri črpali moči, da se nismo izgubili kot narod. Zgodovina je dolejš in bo tudi v bodoče potrjevala trditve prof. Ehrlicha: "Dokler bo slovenski narod molil, se bo tudi kot narod ohranil." Izgubili smo svojo državo, izgubili takrat vodilni stan v družbi, slovensko plemstvo, nismo imeli se lastne visoke kulture, pa vendar kljub tako izpostavljenemu zemljapis- nemu položaju nismo izginili. V sorazmerno kratkem času smo razvili lastno kul- turno ustanovo vse do Slovenske Akademije znanosti in umetnosti ter tako dosegli stopnjo ostalih evropskih narodov.

Vendar je bilo naše kulturno življenje dolejš mnogokrat celo priostren odsev kulturnega razvoja Evrope. Svetovni razvoj v kulturi smo namreč dosegli v času, ko je naša veri zgrajena kultura srednjega veka začela razpadati, ker so ji bili izpodrezali metafizično korenine. Zato so naši t.zv. kulturniki ponavljali fraze o neodvisnem posamezniku, o nasprotju med vero in vedo, o premagani et- stopnji vere v zgodovinskem razvoju človeštva, o popolni samostojnosti in ne- vezanosti umetnosti, gospodarstva, politike na pravnost, itd. Te enostranske in zato zgrešene trditve so se širile med izobraženci, polizobraženci, med delavci in so zasle celo za naš vas. Danes moramo ugotoviti, da skuša biti dosledno katoliška le še manjšina. Na srečo zajema ta del tudi sorazmerno visok odstotek izobražencev. Mnogokrat pa celo t.zv. praktični katoličani ne izvajamo vseh posled- dia iz pripadnosti veri niti v zasebnem, kaj sele v javnem življenju. Mnogi ozna- čijo se vedno družbeno tvorbo preteklosti z vero ter tako zdravi razvoj in šir- jenje božjega kraljestva morda bolj ovirajo kot očitni nasprotniki.

Nihanje v veri se kaže v nagibanju k deizmu (moški glas - pretirana abstrakcija) oz. k panteizmu (ženski glas - pretirana intuicija). Docim je prvi za praktično zamikanje Boga, zabrise drugi mejo med Stvarnikom in stvarmi, ker vidi v vsem del Boga, na pa Boga kot Pravzrok in Ohranjevalca. Do harmonije obeh glasov vodi p a n e n t e i z e m, druga beseda za Pavlov nauk o Bogu, ki se v njem gibljemo, živimo in smo.

Nekateri znaki enostranske moškega glasu pri nas: janzonizem, pretirani individualizem v verskih pobežnostih, pri nekaterih birokratično pojmovanje dušnega pastirstva (pomanjkanje misijonskega duha), ocenjevanje verskega živ- ljenja po zunanjih manifestacijah (n.pr. f: fare po števila orlovskih krojev), itd. Mnogo lepih misli za duhovnika vsebuje knjiga Hansa Wirza, Ein Laie sucht den Priester. Pisana je sicer za avstrijske razmere, toda velja v veliki meri tudi za nas.

Najbolj značilen znak enostranskega ženskega glasu v zadnjem času je bilo morda pretirano povdarjanje osebnosti in zanikanje objektivne avtiritete.

Tudi sv. Cerkev nas navaža, da premagamo pretirano abstraktno mišljenje in pretirani individualizem v veri. Pij XII. nam kaže to pot v pozitivni nauka o Kristusovem mističnem telesu (okroznica Mystici corporis 29. junija 1943), o kateri je napisal dekan teološke fakultete v Salzburgu pok. prof. Magor, da po- meni velik korak zblizanja z Vzhodom) in o liturgiji, kjer je poleg človekovo- ga osebnega odnosa do Boga poudarjen tudi odnos človeka kot dela občestva do Boga:

družine, župnije, Cerkve (Mediator Dei, 20. nov. 1947). P. Clavier je položil v "Svilenem čevlčku" kaplanu v usta naslednje dobro razlikovanje: "Protestant namreč moli sam zase, katoličan pa v občestvu Cerkve".

Za Slovence bi pomenilo sprejetje slovenskega bogoslužja (ta možnost je bila predvidena v neratificiranem jugoslovanskem konkordatu) pripravo za veliko misijonsko delovanje med pravoslavnimi Slovani, da se obojvi verska edinost. Slovenci bi bili lahko po svoji kulturni pripadnosti Zapađu in liturgijski pripadnosti Vzhodu vezni člen edinosti.

Cerkvi pripada v državi popolna svoboda pri izvrševanju njenega poslanstva. Vendar bo tudi Cerkev v tej prehodni dobi žela uspehe najhitreje in najstalneje, če bo osredotočila pastoralno pozornost na družine, zlasti na tiste, ki se na novo ustanavljajo. Predvsem mladim družinam mora posredovati možnost katoliškega pojmovanja in oblikovanja ljubezni, zakona in družine ter jih izkomistiti kot apostolska jedra, ki se bodo zbirala okrog oltarja in župnika. Občutno pomanjkanje duhovnikov narekuje dolžnost, da se vsaj v tej dobi omeji in osredotoči vsa duhovščina res samo na dušnopastirsko delo, da pozivi v sebi misijonskega duha, ker je po velikem novodobnem odpadu od vere tudi vsa Evropa dejansko misijonsko področje. Zato je treba podpirati stremljenje Cerkve po depolitizaciji duhovnikov. Laiki naj prevzamejo poleg aktivnega sodelovanja v izvajanju apostolata v okviru KA in ostalih katoliških organizacij in ustanov bremena društvenega in uradniškega dela (primerjaj delo dušnopastirskih pomočnic v Avstriji). Do postopne zamenjave sedanjega družbenega in gospodarskega reda s pravičnejšim je treba toliko bolj poživiti karitativno dejavnost.

R. Čuješ

UVOD V CELOSTNO LOGIKO (LJKA)

Omejenost človekovih spoznavnih sposobnosti je izrazil sv. Pavel: "Zakaj nepopolno spoznavamo, ... Zdaj namreč glodamo v zrcalu, nejasno", "zdaj spoznavam deloma". Pozna pa tudi cilj: "Takrat pa bom spoznal, kakor sem bil spoznan". Tada človeštvo se trudi blizati se temu cilju že na tem svetu.

Orodje pri tem prizadevanju je logika, znanost o pravilnem mišljenju, o notranjih pravilnostih našega mišljenja (ni psihologija). Njene postavke kazejo podobnost z nravnimi - zaradi človekove svobode jih je možno tudi kršiti.

V logiki gre predvsem za tehnično pravilnost mišljenja. Uporabljamo obrazec in znamenja (zlasti logistika). S, P, M, a, i, e, o (nego, affirmo).

Vsebinsko pravilnost - resničnost - obravnava spoznavna teorija.

Resničnost: "Skladnost med stvarjo kot je spoznavamo in med stvarjo kakršna je po svoji naravi" (Tomaz Akv., Summa totius logicae Aristotelis, VIII, 5). Seveda bi bila logika brez odnosa do resničnosti prazno igrakanje, zato se praktično oba vidika vedno prepletata.

Kor odkriva logika notranje pravilnosti človekovega mišljenja, bi bilo pričakovati, da bo vedno ista. Tako je tudi Kant zapisal v predgovoru k 2. izd. Kritik der reinen Vernunft (1787, str. 8): "Da je šla logika svojo sigurno pot od najstarejših časov, sem, se da spoznati iz tega, da po Aristotelu ni smela nobenega koraka nazaj. Značilno zanjo je se to, da ni mogla napraviti tudi nobenega koraka naprej".

Zgodovina pa nam nasprotno kaže razlike v poudarku vseh treh glavnih delov logike (pojem, sodba, sklop). Pred Aristotelom je bilo tožišče na pojmu, pri Aristotelu na sodbi, po Leibnizu na sklopu, sistemu. Descartes se je osredotočil zopet na pojem - logika postane zgolj formalni shematizem mišljenja, ki ga skuša Kant premagati s svojo transcendentno logiko. Descartesova imanenca pa spodreza vezi s svetom izven človeka.

Poznamo tudi spremembo v predlogičnih aksiomih (Prim: Leo Gabriel, Von Brahma zur Existenz, Die Grundformen der Erkenntnis und die Einheit der Philosophie, Verlag Herold, Wien 1949).

Ločimo naravno logiko in znanstveno logiko. Tukaj bo govora o logiki kot znanosti.

Šolastična filozofija deli logiko v naslednja poglavja (sloni na Aristotelu):

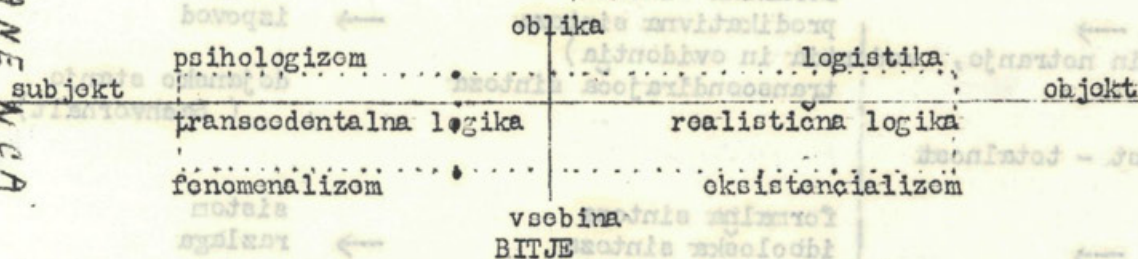
- 1) Pojem - duh si ostvari o predmetih (abstrahendo) pojem, ki ga izrazi z besedo.
- 2) Sodba - sinteza, ki z njo um zatrjuje o nekem osebkcu določen povedok (S-P); izrazimo jo s stavkom.
- 3) Sklop - izvajanje ene spoznavne iz drugih, spoznavanje ene resnice iz drugih resnic. Silogizem: iz dveh kategoričnih sodb izvaja tretjo: (M-S, P-S, S-P). Izrazamo

ga z dokazovanjem. Dve temeljni obliki: a) dedukcija, izvajanje manj splošnih resnic iz splošnih; b) indukcija navaja duha iz spoznanja posameznih resnic na spoznanje splošnih. Nekateri (moderni) štejejo indukcijo za posebno poglavje.

Kant je s svojimi 3 avtonomimi področji mišljenja postavil tri antinomije: oblike in vsebine, subjekta in objekta, imanence in transcendence, ki so bile kali nadaljnjega razvoja (1. formalno-logično, brez odnosa do vsebine → logistika; 2. transcendentno-kritično, odnos do vsebine → neokantovstvo, b: fenomenologija; 3. metafizično-iracionalno, Ding an sich → eksistencializem).

IMANENCA

MISLJENJE



TRANSCENDENCA

(ordinata - oblika:vsebina, absisa - subjekt:objekt)

1) Logistika: logični formalizem, ki izključuje, da bi imela čista oblika kakršen koli odnos do vsebine in bitja. V njej se odraža stremljenje po kar največji abstrakciji, večji točnosti in zmanjšanju pravil z naslonitvijo na matematično metodo. Uporablja sistem znakov (ni črtnosti): lastnost fx, odnos xRy, uporablja oklepaje (), znake Sigme Σ (označuje eksistenco), pri sklopanju znanjsa stavilo obrazcev od 19 na 2. Logično povečalno steklo. Lahko koristi kot tehnika.

2) Eksistencializem - izključuje logistično obliko iz čiste vsebine bivanja, materialna ontologija bivanja.

3) Fenomenalizem - se omejuje na bistvo, materialna ontologija bistva.

4) Psihologizem, psihološki formalizem načinov mišljenja kot oblik doživetja.

Te 4 oblike so dialektična razcepitev obeh centralnih pozicij Kanta in Aristotela (subjektivna in objektivna logika) - svede se z mnogimi vmesnimi oblikami. Dialektična nasprotja kažejo na celoto: teza, antiteza, sinteza. Dialektika sama pa je napačna, ker ena stopnja uničuje drugo. Stvarnosti odgovarja dialog - Romano Guardini je izobilikoval pojem enantiološkega, vključujočega nasprotja.



Leo Gabriol vzame za izhodišče lik - Gestalt, ki predstavlja enoto oblike in vsebine, s čimer je promagala Kantova delitev obeh elementov. Lik je dinamična celota, ki ima v sebi načelo lastnega reda in lastne organizacije. Predstavlja novi način mišljenja, ki ne izvaja spoznanja od sestavnih delov, marveč od celote. Pojem lika sam je vzot iz psihologije (Gestaltpsychologie), ki poudarja, da doživljamo celoto, ne sestavne dele. Celota je od delov neodvisna (melodija), je zaznamo predno zaznamo dele in določuje dele ter njih položaj v celoti.

Toda po t.zv. difuzijskem načelu deli niso zgolj razčlenitev (Ausgliederung) celote, ne njena emanacija, marveč ohranijo svojo posebnost: Vsak moment spreminja vse druge v svojem pravcu, vendar samo v mejah celote (Speranov poizkus z mokeradom in zabo). Celota je po stari opredelitvi "eno in v sebi različno" - dopolnjuje dele kot gradilni struktura prave sinteze.

Izhodišče kot tudi cilj mišljenja je razvidnost - evidenca, prva načela, ki jih ni mogoče dokazati (aksiomi) in končna razvidnost kot izsledok mišljenja (krog razvidnosti). Načelo istosti ali istovotnosti (p. identitatis) utemeljuje pojme (termini) A-A. Pojmi se določajo v sodbah, potrebna sta dva dela (analiza in sinteza, Entzweiung - Vereinigung) identiteta sledi iz odnosa, raznorja. Načelo protislovja (p. contradictionis) vsebuje polarne dvojnost sodbo (+,-) in utemeljuje sodbo, Načelo izključenega srediča (izključenega tretjega - p. exclusi tertii) utemeljuje logični red absolutne razlike. Načelo zadostnega razloga (p. rationis sufficientis ali determinantis) utemeljuje sklop.

Krog razvidnosti združuje diskurzivni in intuitivni elementi mišljenja v celoto.

1. Istost - identitota

Pojem	formalna sinteza	znak
bosoda	ideološka (eidetična) sinteza	ponon
pojavnost	transcendirajoča sinteza	prednot

2. Poedinstvo - singularitota

Sodba		
stavek	formalna sinteza	izraz
zaznavanje	predikativna sinteza	izpoved
(zunanje in notranje, vodentia in ovidontia)		
stvarnost	transcendirajoča sinteza	dejansko stanje (Sachvorhalt)

3. Celotnost - totalnost

Sklop		
govor	formalna sinteza	sistem
izkustvo	ideološka sinteza	razlaga
(zunanje in notranje, empirija in intuicija)		
bivanje	transcendirajoča sinteza	svet
Pronos - translacija		

1. Istost - kaj je

Pojem odgovarja na vprašanje, kaj je to, kar je dano - identitota. Ne dobimo ga iz abstrakcije in analize, marveč s konkretizacijo. Sinteza pojavov v pojmu je integrirajoča, ne sestavajoča, ustvarja odnos višjega reda (prenos, ki daje kvaliteto razliko: pojav sam nič ne pomeni, samo mišljenje mu daje pomen)

Lik pojma vsebuje tri sinteze:

- Formalna sinteza: povezovanje in povzetje pojavov v skupino, ki so loči od drugih (Primer: atom - pojem. Smisel - jedro, podini predmeti okrog jedra krožeči delci)
- Ideološka ali eidetična sinteza: tvorba vsobine pojma, neposredno, intuitivno dana kot ideja (Noema), ki pa se more pridati pojavom samo v logični obliki pojma.
- Transcendirajoča sinteza: odkritje objektivnega horizonta iz logičnega miselnega odnosa.

2. Poedinstvo - kaj je

Sodba zatrjuje splošno veljavnost za določeni primer (človek je nepoheljljiv). Sodba odpira logično horizont objektivne resničnosti. Transcendirajoča sinteza sodbe logično utemeljuje realno bivanje. Formalna sinteza pojmov v sklopu vsebuje zatrjevanje odnosov v določenem primeru. Ideološka sinteza odkriva objektivno smiselno povezanost v realnem bitju.

3. Celotnost - zakaj je

V sklopu - sistemu so vsi pojmi in sodbe povezani med seboj. formalna sinteza gre preko sodbe, ker temelji na zakonu racionalnosti, na zakonu temelja in posledice (Grund und Folge), ki obvladuje sklopanje in utemeljevanje. Dinamična struktura pozna dve smeri: povračanje na zadnja načela (aksiome) in napredovanje do zadnjih posledic iz nastavkov. Usmerjena je na kar se da veliko popolnost, na največji obseg (svet) in zadnje razloge.

Pronos

Stopnje prenosa se določajo po oddaljenosti od izkustva. Prva stopnja je pomenovanje, druga vključitev zaznave v miselni sestav, jezikovno logično naravo, sodbe, ki izražajo zaznave (ta niza ima rjavo ploščo). Enostavne pronosne stopnje so pomen (pojem), izpoved (sodba) in razlaga (sistem), do katerih vodijo besedo, stavki in govor.

Pri tem veljajo naslednja pravila: Višja stopnja prenosa ne sme uničiti nižje (I) in pot od najvišje do najnižje stopnje ni samo možen, marveč celo nujen (II) (obogatitev spoznanja).

Pomen

Celostna logika nima namena odpraviti stare logike (predlagal Dampff), marveč predvideva podoben odnos med obema kot med makro in mikrofiziko. Uspešno bo služila pri razumevanju najglobljih vprašanj, pa tudi kot izhodišče duhovne obnove za premaganje patologosov z logosom v najglobljih vprašanjih svetovnega nazora ter v premaganju delno resničnih, pa enostranskih in zaradi svojega totalitarizma unicujočih sestavov. Pohujšanje filozofije (Dilthey : anarhija sistemov, Kant :

Škandal filozofije) je vodilo mnoge do skepticizma ali relativizma. V 20. stoletju so se mnogi začeli znanstveno baviti s temi sistemi ter odkrili tipe, ki se ponavljajo (Fr. Schlegel - literatura, Schleiermacher - etika, Dilthey-filozofija, Dempf - filozofija). Zadnji razlog te tipike najdejo v človekovi naravi. Filozofska antropologija daje kritiki svetovnih nazorov zadnjo podlago. Toda zakon tvorbe tipov je treba izvesti formalno iz strukture mišljenja (celotna logika postane orodje kritike sistemov in svetovnih nazorov).

Deformacija treh likov logike se kaže:

Identiziranje: neupravičeno posploševanje trditev, pretvarjanje sodb neposredno v pojme.

Singulariziranje: pojmovnologični racionalizem pretvori pojem v sklep (resničnost): iz pojma Boga zatrjuje obstoj Boga.

Totaliziranje: zamenjava pojma (snov, duh) s sistemom (materializem, idealizem) ki je formalno upravičena v svetovnem nazoru (usmerjen na celoto stvarnosti - do zadnjih obzorij in zadnjih razlogov, za kar pa ne zadostja nobena metoda, nobene specialne znanosti), vsebinske pa v veri.

Vsebina knjige: Logik der Weltanschauung, Leo Gabriel, Verlag A. Pustet, Graz, 1949
Vorwort. I. Einleitung. II. Axiomatik und Evidenz. III. Begriff und Gegenstand. IV. Urteil und Wirklichkeit. V. System und Welt. VI. Logik und Existenz. VII. Logik der Gestalten. Modelltafel. Literaturverzeichnis. Personen- und Sachverzeichnis.

TEMELJNE OBLIKE SPOZNAVANJA

Za lažje razumevanje celotne logike je uporabil Leo Gabriel tudi zgodovinski prikaz temeljnih oblik spoznavanja v knjigi: Von Brahma zur Existenz, Die Grundformen der Erkenntnis und die Einheit der Philosophie, Verlag Herold, Wien 1949.

Knjiga ima naslednjo vsebino: Vorwort. NOUMEN UND PHÄNOMEN. Indisches Denken.

1. Brahmastufe. 2. Atmanstufe. 3. Majastufe. GRIECHISCHES DENKEN. 1. Kosmologische Stufe. 2. Die anthropologische Wende. Sokrates. 3. Metaphysische Systeme.

Platon. Aristoteles. 4. Ethische Richtungen. GOTT UND WELT. Christliches Denken.

1. Das neue Menschenbild. Augustinus. Das neue Naturbild. Thomas von Aquin.

3. Problematik der Einzelheit. BEWUSTSEIN UND WIRKLICHKEIT. Analyse des Bewusstseins. 1. Rationale Analytik. Descartes. Spinoza. Leibniz. 2. Empirische Analytik.

Locke. Berkeley. Hume. 3. Kritische Analytik. Kant. SYNTHESE DER WIRKLICHKEIT.

1. Idealismen und Realismen. Der metaphysische Idealismus. Positivismus und Realismus. Der logische Idealismus. Lebensphilosophie. Dilthey. Bergson. Der phänomenologische Idealismus. 2. Der Existentialismus. Heidegger und Jaspers.

3. Brentano und Bolzano. ZUSAMMENFASSUNG UND ERGEBNIS. Integrales Denken.

ANHANG. Übersichtstafel. Alphabetisches Literaturverzeichnis. Namensregister.

Sachregister. Sacherklärungen.

V zgodovini filozofije se mu razkrijejo trije temeljni tipi oblik spoznavanja, ki se v temeljnih idejah ponavljajo. Razvršča jih v odnosu do ideje, ki jo bodisi zanikajo (fenomenalizem), bodisi formalizirajo (kriticizem), bodisi izolirajo (noumenalizem). Ti tipi kažejo določeno časovno zaporedje ne samo v posrednih dobah (n.pr. v antiki), marveč celo v celotnem potoku zapadne kulture (antika-teoretika, srednji vek-kritična sinteza, novi vek-empirija).

Ti trije temeljni tipi so:

Teoretika, noumenalni tip-ideja, spoznanje se omeji na mišljenje, apriori.

Empirika, fenomenalni tip,-pojav, spoznanje se omeji na čutne zaznave, aposteriori.

Logika, kritična sinteza - pojav dopolni z idejo, kritično utemeljeni in

omejeni obe: teorija in empirija.

Vrstni red: teoretika, logika, empirika. Te tipe postavlja oz. ugotavlja, ne

da bi jim hotel dati kako vrednostno oznako.

Pri vseh duhovnih velikanih opazamo poizkus sinteze, ki pa ni mogla zabrisati ene komponente kot odločujoče in značilne. Ta prizadovanja kažejo na obstoj celote, katero gradbeni elementi so prav ti tipi: teoretika, logika in empirika. Vážen pa je tudi način povezave - integracija, ne vsota, vezanje v celoto, ki ne uniči delov. Rectus ordo mišljenja se dopolni formalno v integralni celoti sistema.

Teoretična komponenta daje nastavek, zametek sistema (aksiomi).

Logično kritična formalna sinteza se nanaša na obliko - zanje veljajo oblične

postave logičnega mišljenja.

Empirična komponenta - tolmačenje se nanaša na pojave.

Sistem spoznavanja je po svojem bistvu način razlage, tolmačenja in utemeljevanja, torej lik tolmačenja in utemeljevanja našega izkustva, lik (morfé) racionalnosti (ratio - temelj). Primera: osvetljevanje-luo-ideja; aparatúra-logična

struktúra, osvetljevano področje - dani pojavi.

Logična komponenta daje nastavek, zametek sistema (aksiomi).

Logično kritična formalna sinteza se nanaša na obliko - zanje veljajo oblične

postave logičnega mišljenja.

Empirična komponenta - tolmačenje se nanaša na pojave.

Sistem spoznavanja je po svojem bistvu način razlage, tolmačenja in utemeljevanja, torej lik tolmačenja in utemeljevanja našega izkustva, lik (morfé) racionalnosti (ratio - temelj). Primera: osvetljevanje-luo-ideja; aparatúra-logična

struktúra, osvetljevano področje - dani pojavi.

Poedine filozofe in čole razpodeli Gabriel takole:

T E O R E T I K A

L O G I K A

E M P I R I K A

Noumenalni tip

Kritična sinteza

Fenomenalni tip

INDIJSKA FILOZOFIJA

Brahma - Atman
Brahma - transcendentalni temelj raznolikosti; Atman, bivanje tega temelja enote v samozavesti. Meditacija. Resnica temelji v enotnosti bitja. Intuicija. Idealizem.

Samchya
Nauk sistema. V vsaki predstavi se javlja bitje samodelno, v delnem vidiku. Spoznanje daje pravilna kombinacija predstav. Realizem.

Maia
Vmesni pojem med bitjem in ne-bitjem. Spoznanje je možno samo iz predstav. Fenomenalno-empirično mišljenje. Materializem.

GRŠKA FILOZOFIJA

1. kozmološka stopnja:

Eleati

Parmenides (540-480)
Bitje je z mišljenjem ustavnovljena prisotnost-cutna predstava vara. Bitje omeji na mišljenje. Sve-tovni princip-teoretika.

Demokrit (460-371)
Stalno: atomi v praznem prostoru. Temeljni zakon: mehanična vzročnost. Loči med pojavi, ki utemeljujejo obj. znanje in pojavi, ki utemeljujejo le subj. mnenje (subjektivni vtisi).

Sofistika
Je, kar cutila dojamajo. Totaliteta poedinega. Relativnost resnice. Kratylosov A-Logos.

2. antropološka stopnja:

SOKRAT (469-399)

Pozornost od sveta na človeka. Človekova nrvnost. Znanje je krepost, ker je začetek nrvnega napredka.

3. metafizična stopnja:

Plato (428 - 48)

Ideja ni samo celota in lik, marveč tudi sama oblikuje. Oblično počelo kozmosa; Dobro. Ljubezen. Intuicija. Ontološki noumenalizem.

Aristotel (384 - 322)

Oblika je vzrok. Splošno je v stvareh. Splošne pojme da abstrakcija. Diskurzivno mišljenje. Celota je pred deli. Celota bija združuje integrirajoče različne momente nastajanja kot stopnje razvoja celote. Celotacilj nastajanja, odnos vseh delnih momentov do telosa. Bistvo stvari se javlja kot oblika in struktura.

4. etična stopnja:

Plotin (204-270)

Ideje bivajo v osebnem Bogu-misli. Spoznanje-sročanje Boga in duše. Človekova osebnost - svoboda. Odnos do Boga-ljubezen. Bog - Odresenik. Milost.

Jamlihios (270-33)

Proclos (410-485)

Akademski skepsa (fenomen.)
Stoja. (noumenalna)
Epikur (342-271, empirično kritičen) (Filodem)
Sektus Empirikus
Zanemarjanje teorije, osredotočenje na življenje.

KRŠČANSKA FILOZOFIJA

Avguštín (354-430)

Ideje bivajo v osebnem Bogu-misli. Spoznanje-sročanje Boga in duše. Človekova osebnost - svoboda. Odnos do Boga-ljubezen. Bog - Odresenik. Milost.

Tomaž Akvinski (1225-1274)

Bistvo utemeljuje bivanje. Bog - pralik in vzrok vsega. Bog - Stvarnik. Izhodišče in temelj spoznanja je poedino, realno bivajoče bitje, ki pa je individualno uresničenje ideje - realizirana prablika.

Nominalizem
Po Tomazu izgubi izravnani sestav odnosov ravnotežje zaradi osamosvojitve odnosnih členov. Pojem univerzalij pmeri pot: ideja (realizem) conceptus (konceptualizem) terminus (terminizem) in nomen (nominalizem) (Roscelin, 1050-1125)
Splošno je samo skupno ime za mnogo poedinih stvari. Ime (nomen) je samo pih glasu (flatus voci)
Ockham (1300-1350) Mod predstavo in stvarjo ni podoba, ki bi posredovala spoznanje. Subj. predstava se nanasa na predmet kot znak (terminus), ki stvar označuje, ne da bi jo predstavljala.

Eriugen, Anzelm

(Abelard)

Abelard (1079-1142)
loči idejo (božje mišljenje) in pojem (človek). Splošno je samo v mišljenju (conceptus)
Duns Scotus (1270-1308)
Vsaka stvar je določena s formo ta (f. haecceitatis)
Dva načina spoznavanja: logično deduktivni iz pojmov in pozitivna ugotovitev poedinega.

LOGIKA

EMPIRIKA

Roger Bacon (1210-92)
(D. Scotus)

MODERNA FILOZOFIJA

Temelj zagotovitve spoznanja je imanenca (dva pola: eksistenca in fenomenalizem)

Descartes (1596-1650)
dualist, metodični dvom:
cogito ergo sum, imanenca dvojno spoznavno področje zavestni notranji svet. in racionalno overovljeni zunanji svet (subj. evidenca kriterij obj. resnice) clara et distincta perceptio seles z logično analizo, s pojmom. Prirojene ideje. Pot do resnice-analiza apriornih vsebinskih nastavkov. Ens cogitans-ens extensum; ordo humanus-ordo naturae.

Spinoza (1632-77) monist. V Bogu sovpadeta imanenca in transcendenca. Ordo et connectio idearum sovpada z ordo et connectio rerum. Ideje veže Duh stvari narava (deus sive natura). Oba reda sta dva različna načina izražanja absolutnega subjekta, temeljni modifikaciji zavesti. Pot do resnice-moro geometrico-možna zaradi apriorno identitete mišljenja s stvarmi.

Leibniz (1646-1716)
pluralist. Prestabilizirana harmonija izoliranih monad. Celota temelji na osrednji monadi (nadrejena struktura) res extensa izgubi metaf. bina zavesti. Pot do resnice-logična kalkulacija z znamenji. Matematično logični noumenalizem. Transcendentalno-metafizični idealizem

Fichte (1762-1814)
etični idealizem. Resničnost temelji na stvarjenju duha-dej svobode. Ustvarjalni razvoj zavesti kot dialektike. Jaz.

Schelling (1775-1854)
Bitje je celota, v njem so združena nasprotja, ki razkrivajo njegovo bistvo. Narava se razodeva v pravi umetnici in razum objektivno v naravi. Prirodnoestetični idealizem.

Hegel (1770-1831)
Zgodovina je sprememba likov idejnih vsebin.

E. KANT (1724-1804)
Skuša premostiti nasprotje med racionalističnim formalizmom in empiričnim materializmom (iz Descarta) Transcendentalna sinteza poveže oblike mišljenja in vsebino izkustva v višjo enoto objektivno veljavnega spoznanja. Veljavnost je z dedukcijo utemeljena resničnost (pravni pojem-transc. juridizem). Transcendenca je "pogoj možnega izkustva". Prevladuje logična oblika pojma, na katerega je zreducirana ideja. Antinomije so analitična pojmovna nasprotja ki so vsebinsko sintetično povezana v ideji. Z odkritjem spontanosti premaga mehanistično pojmovanje sveta.
1) V Kritiki čistega razuma postavlja kot formulo celoto.
2) V Kritiki sodbe dopušča možnost teleologije.
3) V Kritiki praktičnega razuma stavi ordo humanus kot svet svobode in duha. Tri kritike so trije mogočni stebri, toda brez kupole, ker temelji ne bi več prenesli. Povdarjen voluntarizem-podlaga npravne volje.

Transcendentalno-logični idealizem
Marburška šola:
Cohen (1842-1918) "Celotna nedeljiva vsebina mišljenja mora biti proizvod iz logike (Logika izvora)"
Natorp (1854-1924)
"Stvari so šele, ko jih mišljimo". Mišljenje nadomešča zaznavanje.
E. Cassirer (r. 1874)
Vsako opazovanje vsebuje že teoretične elemente ki jih v njem iščemo in sicer kot z mišljenjem vanj postavljene in predpostavljene.

Locke (1632-1704) logična empir. Vse spoznanja izvirajo iz izkustva (white paper). Predmeti povzročajo predstave-zavest je po vsebini mehanični učinek zunanjega sveta. Spoznanje se ne nanaša na stvari kot take, marveč samo na njih učinke. Odnose med predstavami ustvarja logično mišljenje. Substanca-logična oblika medsebojne povezanosti izkustva.

Berkeley (1685-1753) metaf. emp. Substanca in splosni pojem samo beseda. Stvar je kompleks pojavov, slučajno nakopičen je vsebin: zaznavanje v zavesti. Esse est percipi. Bitje postane vsebina zavestnega zaznavanja, eno je samo pojav zavesti. Kljub temu priznava subjekt zaznavanja (jaz) za predmete pa, da jih priključuje v drso Bog.

Hume (1711-76) čista emp. Človek je samo bundle or collection različnih vtisov, ki si hitro slede. Uniči pojma substanca in vzročnost. Mehanična razlaga psihičnega pod vplivom prirodoslovnih ved.

Fenomenološki idealizem
Husserl (1859-1938)
Korelacija med subjektom in objektom. Transcendentalni idealizem z materialnim značajem. Povdarek na bistvu stvari, zanemarjanje eksistence. Poizkus zopet vzpostaviti apriorno vsebino mišljenja (noema) in utemeljiti noematično sintezo idej na transcendentalni podlagi (ne logičnih form kot novokantovci in ne predlogične vsebine kot življenjska filozofija). Še imanenca.
M. Scheler (1874-1928)
Vrednote. Človekova dejanja so iracionalna dejanja ostvarjanja vrednot, sič vrednot ostvarjanja vse sloje človeka.

TEORETIKA

LOGIKA

EMPIRIKA

Razvoj k racionalnosti.
Teza, antiteza, sinteza.
Razvoj objektivnega duha.

novokantovstvo: spontanost, kategorije stvari ne samo urejajo, marveč proizvajajo celotno vsebino mišljenja, seveda le v oblikah mišljenja. Svet je proizvod konstruktivne stvaritve logičnega razuma.

(vrednostno-teoretični kritizem, badenska šola: H. Rickert 1863-1936)

Materializem
Feuerbach (1804-72)
individ. antropološki mat.
Izveja duhovno iz subjektivne telesnosti in gonov
L. Büchner (1824-99) fizik.
mater. Snov, materialna, sila oblikovalna funkcija.
E. Haeckel (1834-1919) biološki mater. morfološki razvoj.
Vogt (+1895)
Moleschott (+1893)
zgodovinski mat.: Marks (1818-85) gospodarstvo kot podlaga, dialektična shema.
Bitje dolga zavest.
Dialektični materializem.

Kritični realizem
Riehl (1844-1924)
O. Külpe (1862-1915)
Geysler (r. 1869)
Wenzl

novosholastika
Brentano in Bolzano skušata premagati imanenco: v pojavih intencionalno (Brentano) nagovoriti predmet sam (Bolzano)
Brentano (1838-1917)
psihologizem-intencionalni značaj psihičnega. Resnice utemeljuje evidenca notranjega zaznavanja. Polog sodb o stvarih (razum) tudi sodbe o vrednotah (ljubezen, sovrastvo)
B. Bolzano (1781-1848)
"Predstave, stavki in resnica sama po sebi"
Smisel stavka je aprioren in predstavlja svoj red.

Naturalizem
Schopenhauer (1788-1860)
Nietzsche (1844-1900)

Pozitivizem
Kult empirično-fizikalne metode-dogma. Metoda dolga, kaj more biti predmet spoznavanja. Pojav je dejstvo
Odpravi vprašanje spoznavanja ali v stalni skrbi (Heidegger)
Comte (1798-1857)
Mach (1838-1916) pojmi so praktično uporabna sredstva za obvladanje narave.
Avenarius (1843-96) pojmi so sredstvo za človekovo biološko samohranitev.
Schlick (r. 1882)

Življenjska filozofija
Življenje je počelo enotnosti vsega, zadnje pojmu absolutno nedostopno. Izraz duševnosti, mogoče samo doživeti. Resničnost je medsebojna povezanost doživetij.
Kultura-duhovna kristalizacija zgodovinskega življenja. Tipi.
W. Dilthey (1830-1911) metodična locitev prirodoslovnih in dušeslovnih ved. Geisteswissenschaftliches Verstehen.
G. Simmel (1858-1918)
Bergson (1859-1943) durec reele élan vital, évolution créatrice
Metafizika duše. Pojem ne more izraziti časa (omejitev-prostor) intuicija-imanentno psihološko zretje bistva v konkretnem dožitju pojava. Alogični postopek intuicije proti logičnemu formalizmu novokantovcev.
(Scheler)

Eksistencialna filozofija
Spoznanje se razvija neposredno iz eksistence kot načina bivanja v svetu, ki je istocasno bivanje ali v stalnem stremljenju po resnici (Jaspers).
Kierkegaard (1813-55)
Heidegger (r. 1889) Summa z eksistenca je dan odnos do stvarnosti.
Jaspers (r. 1883) Trojni način bitja: ki je predmet (Dasein), ki ima predmet (eksistenca), ki ni predmet in nima predmeta (transcendenca). Eksistenca ima odnos do obeh.
Sartre

SVETLOZOR

SPOZNANJE

DOŽIVETJE

Slovstvo: Poleg obh Gabrielovih knjig so:
L. Gabriel, Die Position der neuen Logik v Wissenschaft u. Weltbild 1. I, str. 30-34
L. Gabriel, Die philosophische Situation d. Gegenwart, v Geistige Strömungen der Gegenwart im Lichte des Katholizismus, Herder, Wien 1947, str. 41-66
Oceni: F. Weinhandl, Logik d. Weltanschauung v Wissenschaft u. Weltbild, 1. II, str. 336/7
A. Dempf, Grundlegung o. neuen Logik, v Wissenschaft u. Weltbild, II, str. 151-2.
J. Fischl, Die Formen unseres Denkens, Pustet, Graz, 1946
R. Guardini, Der Gegensatz, Mainz 1925
A. Ušoničnik, Izbrani spisi VII. zv. O spoznanju. Ljubljana 1941

+++++

+++++

"Integralna logika" nas bo zopet učila misliti v i d e j a h in ne ustvarjati v p o j m i h. Vsekakor obstoje možnost ohraniti ontološko integriteto (neokrnjenost bitja kot eksistenca) tudi v logičnih oblikah mišljenja, če jih zastavimo kot celote in l i k e ". D. philosophische Situation d. Gegenwart, str. 59.

PREDMETNA TEORIJA

Predmetna teorija je filozofija, ki začneja vsa svoja raziskavanja v naši duševnosti. Raziskuje najprej naša doživljanja in jih loči med seboj. Loči na doživljajih dej in vsebino. Ugotavlja, ali je dej pasiven, trpen ali aktiven, dejaven. Raziskuje, v kakšnem odnosu je doživljaj do subjekta doživljaja in do predmeta. Osnovna težnja predmetne teorije je prodreti iz psiholoških faktorjev v objektivni, apsihološki, realni, istiniti izkustveni svet. V izkustveni, realni, istiniti svet moremo priti le preko svojih doživljajev.

Predmetna teorija nas uči, da imamo na naših doživljajih predočevalno stran, ki nam "predocuje", "kaže" svoje predmete, kajstva, bistva. Ta kajstva, bistva moremo motriti sama, brez ozira na to, ali so istinita, realna ali idealna (možna ali celo nemožna). Tako lahko raziskujemo kajstva, bistva brez ozira na bivanje in obstajanje. Jasno je, da ko ta kajstva, bistva raziskujemo brez ozira na njih bivanje in obstajanje (daseinsfrei) tudi obenem vemo in pri raziskavanju upoštevamo, da so ta kajstva realna (istinita) ali idealna (možna ali celo nemožna).

Predmetna teorija pa nadalje tudi uči, da imamo na naših doživljajih tudi zadevalno, pogodilno stran, s katero zadevamo ob istinitost, veljavnost, podstat, podstatne vrednote in podstatno delovnost. Tudi to so predmeti naših doživljajev in torej področje predmetne teorije.

Predmetna teorija uči, da si torej vsak izkustveni pojav obenem predočujemo in zadevamo, predocuemo njegovo kajstvo, bistvo, zadevamo njegovo bit, istinitost. Tako vsak izkustveni pojav celotno zaznavamo in motrimo kot se dejansko nahaja v izkustvenem svetu in življenju.

Področje predmetne teorije je vse od praznega nič ter nemožnih in možnih bitij do vseh realnih pojavov izkustvenega sveta in življenja in končno do onega zadnjega Bitja, ki daje vsemu izkustvenemu svetu in življenju vso vsebino. Predmetna teorija je razširila dosedanje področje filozofije tudi na idealne (možne in nemožne) predmete vstevši tudi nič kot mejni slučaj. Področje predmetne teorije je vse od praznega nič do Boga kot onega Bitja, ki daje vsemu vmesnemu stvarstvu in življenju vsebino, da ni to vmesno stvarstvo prazen nič. Predmetna teorija je bila in ostane v tem smislu daseinsfrei, toda samo v tem smislu, da ne obravnava samo realnih, istinitih pojavov izkustvenega sveta, ampak tudi idealna bitja (možna in nemožna) in celo prazen nič. Kar je predmet naših doživljajev, to je predmet, to je področje predmetne teorije.

Predmetni teoriji je lastna njena psihološko-analitična metoda, ki začneja z razpravljanjem o človeški duševnosti, o doživljajih in pride na subjekt doživljajev in končno na predmete doživljajev. Predmetna teorija skuša nato vse predmete dokončno doumeti, doumeti predmete kot so že stari rekli per causas altissimas, po zadnjih vzrokih.

Predmetna teorija je torej filozofija z vsemi njenimi disciplinami, a s svojo lastno psihološko-analitično metodo, ki skuša vedno prodreti iz psihološkega področja v apsihološko področje, v stvarni, objektivni, realni, izkustveni svet in ga skuša dokončno doumeti.

Bartolj Ludovik, iz rokopisa "In vendar je Bog, predmetno-teoretični dokazi za bivanje božje".

PROBLEM SLOV. PROTIREFORMACIJE

Tako zvana doba protireformacije je obdobje slovenske kulturne zgodovine, ki nam jo riše vsaj slovstvena zgodovina kot nerodovitno, ako že ne kot dobo globokega propada. Rise nam to dobo kot problem, akoravno miselnost te dobe ni bila nikakor problematična. To bi se dalo verjetno trditi z večjo pravico o t. zv. protestantovski dobi. To dobo naziva protireformacija, akoravno ta oznamba prav tako malo odgovarja bistvu obdobja od l. 1598 naprej, kajti za to dobo ni nikakor značilna protireformacija, marveč propadanje reformacijskega gibanja v smislu protestantizma, predvsem pa katoliški duhovno-narodni prerod slovenskega naroda. Res je, da je protestantovska knjiga, predvsem pa Trubarjevo delovanje dalo pobudo, da je prislo Slovencem do zavesti, da so enoten narod s skupnim jezikom. Nauk pa, ki so ga oznanjale te knjige, je bil Slovencem tuj po svoji koncepciji in tuj po svojem izvoru. Nauk je bil nemški. Prav tako nemški, kakor so bili graščaki, ki jim je tlačanil slovenski kmet, in gosposka, ki je sodila slovenskemu meščanstvu. Kar se je godilo za časa reformacije na Slovenskem, je bil le odsev tega, kar se je dogajalo v Nemčiji. Čeprav občudujemo veličino in energijo mož kakor Trubarja in Dalmatina na slovstvenem polju, jim ne moremo prihraniti ocitka, da so vsiljevali Slovencem miselnost, ki ni bila domaća, marveč priučena na tujih, nemških vseučiliščih in ki zato ni mogla najti razumevanja med Slovenci. Tako se je zgodilo, da je slovenski človek, ko se je na-

učil citati iz protestantovskih bukev, in ko je prečitano premislil, segel po tem, kar je bilo njegovemu srcu najbližje, po nauku cerkve, ki mu je odpiral pogled svobodno v svet nad zvezdami, brez dlakocopstva humanisticnoprotestantovske teologije. Da bo slika popolna, se moramo ozreti nekoliko v cerkveno zgodovino časa okoli reformacije, časa, ki ga moramo označiti kot dobo sproščanja in proroda katoliško zavesti in katoliškega pojmovanja.

Veliki pridigar proti posvetnosti in zlorabi oblasti, Savonarola je izdihnil l. 1498. Stirina jst let po njegovi smrti, je papež Julij II nastopil proti zlorabam oblasti, in sklical lateranski cerkveni zbor. To je bilo tedaj celih devet let predno je papež Leon X. izobčil Luthra. Začeto dolo sa je nadaljevalo pod Hadrijanom VI., ki je energično posegel v namišljene predpravice svoje lastne najbližje okolice, in se ni ustrašil braniti svoje stališče niti v očigled spora z vladarji, kakor so bili Franc I. in Karol V. L. 1536 je bila ustanovljena po papežu Pavlu III. dovetolanska komisija za reorganizacije cerkvene uprave, in pod istim papežem je bila ustanovljena 1540 duhovna armada katoliške cerkve, Jezusova Družba. Komaj pet let od tega je bil že sklican tridentinski cerkveni zbor z nalogo, da ustanovi pravila za reorganizacijo Cerkve, medtem ko je začel istodobno delovati Jezuitski red praktično na periferiji. Pod egido papežev Pavla IV. in Pija IV. izdela cerkveni zbor "Professio Fidei Tridentina", ki jo objavi 1564, s sodelovanjem Karla Borromea, pod Pijom V. pa sledi redakcija rimskoga katekizma, l. 1566, rimskoga brovirja l. 1568, ter končno, l. 1570, rimskoga misala. Kako napredna je bila miselnost Cerkve tega časa, kaže reforma koledarja, ki jo je izvršil l. 1582. papež Gregorij XIII, ter ustanovitve 15 kongregacij kardinalov, ter nova izdaja Vulgate pod Sikatom V. Sledi izdaja Cerkvenih analov Cezarja Baronija, onega najbistroumnejših zgodovinarjev, ki jih pozna historijografija, pod Klementom VIII, in slednjic ustanovitve kongregacije de Propaganda Fide, l. 1622 pod Gregorijem XV.

Prebrati si moramo v boljše razumevanje tudi razmere, ki so vladale v istem času v Sloveniji. Zgodovinsko je dokazano, da je trpelo slovensko ljudstvo pod tujerodnimi grascaki in pod turškimi vpadi v večji meri nego nemško ali češkomoravske pokrajine tedanjih habsburških dežel. Prav tako se da ugotoviti (Kos, Gradivo), da so deželni stanovni kazali malo, ako sploh kaj zanimanja za razvoj slovenske kulture in samobitnosti. Pri vsem tem je včasih kot verjetno, da duhovščina nikakor ni vršila svoje naloge, kakor bi mogla. Toga iz zgodovinskih virov sicer ni mogoče direktno ugotoviti, izhaja pa iz zapiskov poznejše dobe, iz katerih (Zschokke, Die theologischen Studien und Anstalten in Österreich, Wien 1894) je razvidno, da so številni redovniki vsaj že 1525 leta zapustili na Kranjskem samostojno pod pretvezo "čistega evangelija", in se predali zivljenju, ki zgodovinar zanj ne najde drugega izraza, nego "potepinško" ("landströcherisch"). S priznico v ljubljanski stolnici je bilo, niti desetletje pozneje čuti čudno nauke: kanonik Dragolič je povedal, da z vero samo pridobis zveličanje, kanonik Wiener, da z dobrimi deli ne pridobis zasluženja; Mertlic in Rokavce so se branili opravljati vigilije za pokojnike. Nekateri člani kapitolja so se ženili. Pri vsem tem, pa so se obnašali tako, kakor da bi slo le za notranjo cerkveno reformo (Kidrič, Zg. sl. slovstva), in po vsej verjetnosti so v to tudi trdo verovali, saj je propagiral sam škof Bonomo v Trstu nekatere Calvinove razlage in pozneje koporski škof Vergerij lutrovske.

Ob tej zbežanosti visje in visoke duhovščine se nikakor ni čuditi, da se preprosto ljudstvo ni moglo nikakor znajti. Zanj protestantovski prodikantje niso oznanjali krive vero, marveč le novo, učeno in nerazumljivo razlago Kristusovega nauka, kajti o presoji teoloških vprašanj žal tedaj ni bilo govora niti med pastoralnim klerom, kaj sele med ljudstvom. Doba pa je bila sama pa sebi čas miselnega preokreta. Scholastična filozofija je bila okorela v besednih pojmih, v terminologiji, in za termine se je bil boj v krogih izobražencev, za temi termini pa je zovala le prepogostoma negotovost, ako ne praznosta. Z druge strani je prevzel humanizem izobrazen svet; najprvo so humanisti brez kritike sprejeli za edino resnico dognanja klasične filozofije, potem nasli nasprotja med zanesenostjo Platona in pozitivizmom Aristotela. Začel se je boj med platonisti in aristotelisti, boj ki se v njem pač izza katedra in oelo s priznico oznanjali nove vrste otiko, ki se je naslanjala vse bolj na simposion nego pa na dekalog (Jose Ortega y Gasset). V tem tekmovanju dlakocopskega dokazovanja medseboj so pa gospodje v profesojskih haljah in v talarjih kaj radi pozabili na ljudstvo, in ljudstvo, seveda tudi slovensko ljudstvo, je gledalo nanje kot nekaj tujega, nekaj kar je stalo izven njega, prav tako, kakor grascak in njegov valpet ali pa cesarski dacar. Kor se niso brigali zanj, so se zdoli ljudstvu sumljivi in sovražni. Si autem sal evanuerit, in quo conditum? (Luc. 14). Kjer beseda prevlada pojem, kjer se vrednoti flatus vocis nego misel, ki jo naj izrazi, tam ni redovitosti na duhovnem polju. Tako našla doba okoli 1500 ljud-

stvo nepodučeno, nepripravljeno in predvsem oddvojeno od pičlo inteligence, ki bi ga utegnila voditi. Stari vitoško fevdalni socialni red je bil novzdrzen, ker je prehajala kupna moč bolj in bolj na produktivna mesta, nova meščanska morala pa je imela svojske in vse drugačne življenske cilje, svoje in vse drugačno pojmovanje etike, in vsled tega je tudi potrebovala voditeljev, ki bi to njeno pojmovanje zastopali. Teh voditeljev ni bilo, in kjer so se pojavili, jih je bilo premalo, ali pa so zadeli na popolno nerazumevanje ako ne na nepremostljive ovire a strani oblastov. Tako se je širil socialni prepad v nogled: posledica je bila, da je todanji proletariat segel po vsem, kar se mu je zdelo uporabno orožje v boju za svoje človečansko pravico, segal je po gnojnih vilah in kosi prav tako, kakor po novih etičnih sistemih, ki bi naj opravičevali njegovo nasilnost. A predno obsodimo tedanjega človeka, si moramo poklicati v spomin njegov brezupen položaj, njegovo nesvobodo, da je bil izpostavljen brezprizivno izkoriščanju in krivicam. Učenjaki na vsučiliščih, izobraženci na gradovih in v bogatih meščanskih krogih so se sicer navduševali nad Politejo, a nikomur ni prišlo na um, da bi bilo treba vključiti v bodoči družabni red tudi tlačane.

Nemski knozi, ki jim je bila cesarska oblast neprijetna, so se prvi poslužili mas proletariata, da bi to oblast omejili. Poslužili so se zato enostavne metode: dali so proglasiti novo etiko. Z njihovo pomočjo se je uveljavil Luther. Ali se je sam zavedal, da je igral vlogo propagandnega ministra novega pojmovanja nemškega rajha, je težko povedati. Vsekakor pa je dosledno pripravil pot političnemu razdoru, ki je vodil do tridesetletne vojne. Da je gibanje, ki ga je sprožil, včasih udarilo tudi po očetih te lepe zamisli, kakor 1515 v kmečkih uporih, in istotako večkrat tekem šestnajstega stoletja, se ni čuditi, ako si predočimo todanjo politično situacijo.

Tako je bil protestantizem zares protestno gibanje; socialno-politični protest, ki ga je nosil, je celo bil zanj mnogo bolj karakterističen nego tendenca reforme na verskem polju, ki je prihajala mnogo bolj polagoma.

Ako hočemo razumeti vdor reformacije v Slovenijo, se moramo zavedati, da je Slovenija pripadala todanjemu rajhu, da so črpali slovenski inteligenti svojo izobrazbo iz nemških univerz, da je bil jezik izobražencev polog latinsčina nemščina, skratka, da je bila usmeritev nemška, to je v smislu nemstva todanjega rajha. Reformacija pa je tudi zadnje duhovno gibanje, ki ga je slovenski narod sprojel iz Nemčije. Gibanje je bilo financirano iz tujine, da bi ustvarilo najprvo v duhovščini, nato v deželnih stanovih in slednjic med ljudstvom oporo za načrt novega zveznega rajha, ki so o njem sanjali nemski knozi. Rim, ki je podeljeval krono cesarju, jim je bil pri tem seveda trn v peti, in verska odcepitev od Rima ne le dobrodošla, marveč namerna.

S tem pa ni ročeno, da so se zavedali možje, kakor Bonono in Trubar, da služijo političnemu načrtu. Predvsem Trubar sam, ki je bil izšel iz revne hiše, je pač navdušeno zgrabil za priliko, širiti tisk in pismenost med svojim narodom (Salvini), in ko je razdor postajal očiten, je gledal dogajanje pač v tistem duhu, ki se ga je navzel v dolgih letih studija in dela v Tübingonu. Ljubljana sama se je intelektualno prebudila mnogo pozneje, pod vplivom jezuitskih sol in njeno akademije.

Ako tedaj resumiramo povedano, dobimo tole sliko: Ako točnoje preiščemo socialnopolitično ozadje časa reforme, ni težko spoznati, da to, kar nam zgodovina prikazuje v grobih potezah kot verski boj, v pretežni meri ni bilo verskega značaja, marveč posledica temeljite spremembe družabnega reda ter sprememba etičnega pojmovanja, ki je izhajala iz tega. Reformacija ni bila pojav, ki bi nastopil naenkrat, saj je Luther bil le eden izmed reformatorjev, in njegovi neposredni predhodniki Hus, Zwingli in Calvin so zastopali prav tako dalekosežne spremembe v obredu kakor v dogmi, predvsem pa v cerkveni upravi. Reformacija pa tudi ni bila le pojav na cerkvenoverskem področju. Zaton vitoško-fevdalnega sveta v Nemčiji, Franciji in v avstrijskih državah, zaton oblasti kondotijerov v italjanskih knezovinah in mestnih državah, in dozorevanje meščansko družbo, ki je bila postala finančno nadmočna, so zahtevali spremembo socialnega reda. Knotu in meščanu je bil pojem religije povezan s pojmom fevdalnega reda, hotel se je otresti pritiska slednjega, in začel s tem, da je začel kritično analizirati verstvo. Brozdvomno je tam zal našel mnogo tvarina za kritiko, in kjer je to kritiko vodil še pridigar, ki je znal prikazati pomanjkljivosti v polni luci, mu menda ni bilo pretežko pridobiti ljudstvo na svojo stran. Dejstvo je, da so protestantje pod okriljem svoje misije sirjenja novega čistoga oyangolija pripravljali krvav upor. Prodrli so v kroge duhovščine, potem v kroge deželnih stanov, začeli dolovati med meščani in slednjic med kmoti. V koliko so Slovenci na kmotih tedaj razumeli za kaj gro, je danos težko povedati. Prav tako težko je ugotoviti, da-li sta slutila Trubar in Dalmatin, da delata s svojim slovenskim tiskom propagando

za strujo, ki jo imola po načrtih nemških knczov namen, združiti periferne habsburške dežele trdno in za vedno z Nemčijo. Tako je prišlo slednjic do tega, da je bil slovenski narod v sebi razdvojen, njegove strasti razbičane, njegove sile izcrpane. Tako se je pojavilo po tolikih letih na kmečkih klobukih zopet potelinje pero, zimzelen na polhovkah in čisti evangelij je izzvonel v Veliko puntarijo, dobo grozodejstev brez primere tako s strani kmetov kot graščakov. A sila graščakov ni več zadoštovala. Treba je bilo poklicati cesarsko konjenico, da je udusila upor. Udušila ga je krvavo. In vendar poročajo pričo, da se je zahvaliti le prisotnosti teh gotovo prav robotnih vojakov, da mascevanje nad premaganimi uporniki ni zavzelo še hujskih oblik. Koliko je bilo tedaj še govora o čistem evangeliju, koliko o dogmatičnih in etičnih vprašanjih, se ne da ugotoviti. Dejstvo je, da je protestantizem pošal med Slovenci, se predno se je začela kakršna koli posvotna akcija proti njemu. Podvzeta akcija je merila na pomiritev prebivalcev Kranjsko, Štajersko in Koroške. V interesu habsburške politike je bilo, držati notranjeavstrijske dežele v ravnotežju kot odporno moč proti Turkom. Podvzeta akcija povratka ljudstva v katoliške cerkve pa je vsaj v veliki meri ustrezala obstoječemu čustvu, da luteranski pridigarji ne morejo nuditi slovenskemu človeku tistega, česar potrebuje za svoj duhovni blagor. Mnogo je bilo govora o okrutnosti rekatalizacije pod nadvojvodom Karlom. V zvezi s tem je zanimivo ugotoviti, da je Karel vkljub že uveljavljenomu pravilu "cuius regio, eius religio" prepustil na Kranjskem in Štajerskem doželnim stanovom odločitev o pripoznavanju veroizpovedi in da prav zaradi tega nikakor ni prišlo do kakih kategoričnih prepovedi. Šele ko so protestantski pridigarji niso hoteli umakniti s far, kjer so farani to zahtevali, je prišel pod Ferdinandom 1. 1595 ukaz, da morajo zapustiti njegove dežele. Iz glavnih mest so se morali umakniti takoj, iz drugih in iz gradov pa nekaj mesecev kasneje. Šele 1628 so morali protestantovski plemci zapustiti notranjeavstrijske dežele; ljudstvo se je medtem z izjemo nekaj kalvinskih občin na Štajerskem in nekaj luterancev na Kranjskem oklonilo že popolnoma katoliške cerkve.

Ako čas med vzvitom slovenskega tiska in med katoliškim prerodom Slovencev literarno ni bil plodovit, gre krivda za to v veliki meri nemiru, ki je vladal tedaj po vsej Evropi, nemiru, ki je zrastle iz tega, da je sholastična filozofija okorela v besednih bojih, da je humanizem začel aplicirati na nove probleme staro filozofijo in hotel rešiti s starogrško etiko probleme porajajoče se moderne dobe, nemiru, ki je sam nosil v sebi kal razdvojenosti in prenesel te razdvojenost iz socialnopolitičnega polja na versko. Ta razdvojenost je bila, ki je stisnila kmetu 1573 v roko koso in vilo ne kot orodje, marveč kot orožje. Ta razdvojenost je končno po krvavi apoteozi pri Brežicah vodila do tistega nemega obupa, ki je našel iz nje ga le polagoma zopet izhod. Dolga je bila ta pot, a slednjic je vodila tja, kjer so našli tolažbo in mir njegovi dedje, pred oltar, kjer je mogel izliti vse svoje težave in skrbi v ljubečo srce Zveličarja-Odrosenika in kjer je mogel zaupati svojo bol nebeski Materi.

Literarno je ta doba res nerodovitna. Bila je doba priprave. A kulturno-zgodovinsko ni bila mrtva. Narod se je v njej budil. Našel je v njej svojo estetsko smer, odkril v sebi neskončno bogastvo novega ustvarjanja. In to ustvarjanje ni bilo več tuje, marveč samorodno.

Ob socialnem in verskem prelomu se je dogodil tudi umetniški. Ideal gotiko se je umaknil za kratke časa renesansi, ki je Slovenija skoro da ni občutila. Slovenski človek pa je sprejel barok kakor nekaj, kar je bilo nalašč zanj ustvarjeno. Sprejel ga je z razumevanjem in samoobsobiumevnostjo, ki je redka v zgodovini umetnosti. Ni ga sprejel kot nekaj tujega, marveč kot nekaj, kar je podzavestno počivalo v njegovem srcu kot izraz veselja in sreče nad oblikovanjem, ki mu je dalo prvič možnost izraziti posem njegove duše v oblikah. V rokah slovenskih rokodelcev in narodnih umetnikov je postal barok v kakih 30 letih pravi pravcati narodni slog, ki je ostal naroden in ki izraza pojmovanje o lepoti in harmoniji, kakor je lastna Slovencom.

Slovenski človek je odklanjal gotiko. Ni razumel lepote njenih geometričnih linij. Bila mu je simbol dobe tlačenstva, valpetov tujih gospodarjev, bila mu je simbol predikanta, ki mu je hotel s suhoparno nemško logiko dokazati, da so njegove misticne predstave o nobesih, svetnikih, o Materi Božji in o Vsomogočnem napačne, zgrešene in grešne, ki mu je dokazoval, da je lepota in veselje greh in umetnost iznajdba pekla. Zato se mu je pač zdelo, da mu gotske cerkve zugaajo, da mu gotski gradovi vzbujajo spomine na najbolj skeleče rane. Tako se je zgodilo, da niti hotel iti v gotsko cerkev, marveč je sezidal poleg nje novo, ki je bolj odgovarjala njegovemu okusu, ki je bila svetla, okrašena s podobami in rezbarijami, ki so govorile njegovemu srcu. Morda je bila nova cerkev revnojsa, manjša, a bila je slovenska.

Barok je prišel v Slovenijo z zapada, predvsem iz Italije. A že po dveh desetletjih so postale njegove stvaritve tipično slovenske: Domače ovetje, trta in

domači ideali lepote so našli v njem izraza: zato najdemo v njegovi ornamentiki grozdje, nagelj, polno rožo in rožmarin; zunanja stavbna oblika pa se je povsem prilagodila podnebnim razmeram, ki je v njih nastajala. Nov slog, izraz veselega zblivanja z duhovnostjo, pa se nikakor ni omejeval na cerkveno umetnost. Prepojil je do cela vsakdanje življenje, zajel je slikarstvo na končnicah čebelnih panjev in na kuhinjski posodi, na kmečki hiši in v meščanskih domovih. Zajel je rezbarstvo na ograjah hodnikov in na orodju, zavladal je v kamnoseštvi, na bangerjih in oknjacah, in ustvarjal neskončno bogastvo vezenin na oblačilu.

Ako primerjamo, kaj je ostalo živega v slovenskem ljudstvu od tega, kar je širil protestantski tisk s tem, kar je ustvarila umetnost dobrega katoliškega preroda, dobimo prav različno bilanco od tega, česar smo vajeni slišati, ako upoštevamo le literarno zgodovino. Očitvidno je, da je protestantska knjiga, katere vrednote kot jezikovne učne knjige nikakor nečemo tajiti, bila in ostala tuja slovenskemu človeku po pojmovanju, zasnovi in vsebini. Prav tako očitvidno je, da se je mogel širiti protestantski nauk ne toliko kot reforma, marveč le kot protest proti obstoječim socialnim krivicam, in da je bila vrnitev v katoliško Cerkev iskreno in globoko občutena, čim je ljudstvo čutilo, da najde v njej harmoničen odmev svojega notranjega življenja, svojih nagnenj in svojih sanj o dobrem in lepem. Etika in estetika sta povezani v slovenskem pojmovanju tesno in dosledno v nasprotju s karakteristično nemškim načinom mišljenja, ki le prerado žrtvuje estetične vrednote za to, kar smatra za logično-etično. Vслед tega je ustvarilo pojem moralne enostavnosti in čistosti, ki jo občutijo nemški misleci tedanjega časa kot višek dobrega, izhajajoč pač iz zmotne premise, da je dano človeku soditi le iz lastnih izkušenj tudi o sočloveku. Sami smo še doživeli slednje rezultate tega pojmovanja, ki je moralo voditi nujno v notoleranco in diskriminacijo napram narodom in posameznikom druge mišljave. Kakor latinskim narodom tako je bil ta način mišljenja tuj tudi Slovincem, ki so se čutili mistično povezane s svojim Bogom, s svojim Odrasnikom in z vzori, ki jih posebljajo svetniki. Čutili so se povezane s simboliko svojih jaslic in pirhov, razgibanih kipov Matere Božje, sv. Florijana in sv. Roka. Kjer je voljala nemškemu pojmovanju omejitev na besede in dejanja liturgične narave kot ideal, je slovensko pojmovanje iskalo in našlo odprte duri v zlata nebesa božja; in pastirčki in ovčice v božjem kotu pod razpelom in rože in podobe na pisanicah so postale ganljiva molitev otroških, zaupajočih src.

Zanimivo je, da se protestantizem ni ukoreninil pri nobenem slovanskem narodu. Njegova filozofska podlaga, njegovi teološki problemi, njegov cerkvenoupravni značaj so se zdeli Slovanom vedno prečloveški, da bi mogli najti v njem religiozne uthe. Celo tam, kjer so nastala protestantska gibanja v narodu samem, kakor na primer pri Čehih, jim ni bilo sojeno, da bi zajeli ljudstvo. Ako gledamo danes na to dogajanje, je facit kaj žalosten: vojna in beda ter needinost, ki je dala tujcu priliko, da se je narod podjarmil.

Ni verjetno, da bi Slovenci za časa katoliškega preroda gledali na ta vprašanja z istega ali le sličnega vidika. V njih je živela le želja po miru: po miru pred graščaki, po miru pred Turki, po miru pred cesarsko konjenico, po miru pred predikanti, ki so skuvali le prepogostoma v imenu čistega nauka na upor, predvsem pa po miru tam, kjer se je srce lahko pogovarjalo s svojim Stvarnikom, v cerkvi. Srca ljudstva so se zato odpirala besedi novih znanilcev nauka ljubezni. In ti novi znanilci nikakor niso bili malomarni. Kar so ustvarjali, niso ustvarjali pronačljono. S krščanskim naukom in pesmijo so vzgajali narod in solo, ko je dozorevalo razumevanje, ko je vzkliklo samorastlo pojmovanje verstva in kulture, so utegnili pisati in tiskati knjige. Kako mogočen je bil pri tem narodni prerod Slovincem, nam najbolje izpricuje živo in nesebično zanimanje tujcev za slovenski jezik in za slovenski narod. L. 1607 je sestavil kot predpripravo kapucin Alassia da Sommaripa prvi italijansko-slovenski slovar z namenom, dati predvsem duhovščini priliko, da bi oznanjala vero v slovenskem jeziku (Salvini, Sereverde e Rosmarino) in 1691 je izšla slovensko pisana zbirka pridig Janeza Svetokriškega, meniha, čigar prvotno ime je bilo Giovanni Lionelli di Santa Croce (M. Rupelj, Ljubljana).

Osrednja osebnost preroda pa je in ostane Tomaž Hren, mož železne energije, neskončnega potrpljenja in razumevanja, ki se je moral boriti proti nemški gospodski, proti upornemu duhu kmetov in meščanov, proti pomanjkljivi izobrazbi duhovščine in proti praznoverju ljudstva. Ob strani mu stoji neutrudljivi jezuit oče Čandek, prevajalec evangelijev in pisem. Kidrič, ki sodi kot literarni zgodovinar o času katoliškega prebujenja kot o dobi mrtvila, sodi sam o Čandekovem delu jako pozitivno. Ne more mu odrekati točnosti, navdušuje ga pa jezik, ki se je v primeru z Dalmatinovim iznebil germanizmov in okornosti ter teče naravno in pristno slovensko (Kidrič, Zgodovina slov. slovstva). Čandekova naloga ni bila lahka. Lutrovski tisk je uvedel določeno terminologijo in kot edina tiskana knjiga, ki je bila na razpolago je uveljavil to terminologijo pri ljudstvu, to je vsaj v izobrazenejših krogih. Kakor sem že omenil, pa je bilo celotno pojmovanje protestantizma različno

od sproščenosti, ki jo je nudila doba katoliškega preroda v času pozne renesanse in baroka, ki se je uveljavljal prav tako v godbi in pesmi, mišljavi in besedi kakor se je v likovni umetnosti (Stele, Zgodovina slov. umetnosti). Morda je najbolj karakteristično za pojmovanje tistega časa Valvazorjevo delo, ki prikazuje, s koliko toleranco je sodil tedanji svet ucenjakov. Čandekovo delo pa je bilo namenjeno izobrazenci i širokemu ljudstvu. Moral je najti izrazov, ki so se ognili na eni strani lutrovskega pojmovanju, moral je pa tudi najti besede, ki so bile splošno razumljive. Ako vse to upoštevamo, nam postane do neke mere razumljivo, da se je Hren slednjič odločil za uničevanje protestantovskih knjig. Kakor moramo to obzalovati z vidika študija slovstvene zgodovine, tako se ne smemo zapirati razumevanju, da je lutrovska knjiga pomenjala za porajajočo se narodno zavest Slovencev tudi oviro, da ne govorimo o njenem vplivu na verskem polju. Kidrič govori v svoji slovstveni zgodovini o Slovencih kot o literarnih zamudnikih Evrope. Res je, da se je začelo slovstvo porajati na Slovenskem pozno, vseeno pa je prav s tem zamudništvom raslo morda bolj organsko nego pri drugih narodih ter je vkljub zamudništvu doseglo ne le mednarodno višino, marveč tudi poljudnost, ki jo zama iščemo pri večjih, bogatejših in samostojnejših narodih.

Prav iz tako zvanoga mrtvila katoliškega preroda pa je razvidno, da je bila reformacija v verskem in socialnem oziru za Slovence le nesrečna epizoda, ker je vodila do napačnega razumevanja božje besede in do posledice krvave bitke pri Brezicah, ki je pa vendar zbudila potrebo po rabi slovenskega jezika. Ne smemo pa delati napake, da bi zaradi te epizode obsojali dobo, ki je izoblikovala slovensko kulturo, dobo, ki je dala Slovincem njihov slog, njihovo zavest kot kulturni faktor, predvsem pa zopet uravnovesila njihov svetovni nazor, ga sprostila tujih vplivov in ustolicila v njihovih srcih zopet takega Boga, kakršen jim je bil najbližji.

Tako je ta doba vkljub trdim časom, kljub turškim vpadom, vkljub večnim preprirom med graščaki in mesti, vendar doba osvobojenja, ki je seveda bilo bolj notranjo, a je zato tembolj oblikovalo značaj naroda za bodočo nalogo posredovanja med kulturami zapada in vzhoda, severa in juga, za nalogo, ki je zahtevala predvsem samostojnega grajenja lastne kulture.

V boju, ki ga je moral biti slovenski narod, se je pokazala ta samozavest, ki je vzklila iz te dobe kot njegovo najmočnejše orožje. Iz te moči črpa tudi danes svojo moč in tradicijo ter bo na njej gradil tudi svojsko bodočnost.

Jos. Dom. M. Mantuani

SLOVSTVO K PROBLEMATIKI SODOBNOSTI

Alois Dempf navaja v knjižici *Die Krisis des Fortschrittsglaubens* naslednja dela kot nepogrešljiva za orientacijo v sodobni problematiki:

Temelj znanstvenega spoznavanja: Max SCHELER, *Die Wissensformen u.d. Gesellschaft*, Neue Geist Verlag, Leipzig 1926. Alois DEMPF, *Selbstkritik d. Philosophie*, Verlag Herder, Wien 1947.

Povzetek sodobnih znanosti: Bernhard BAVINK, *Ergebnisse u. Probleme d. Naturwissenschaften*, Hirzel, Leipzig 1941. Walter SCHUBART, *Geistige Wandlung*, Vita Nova, Luzern 1940. I. GEBSER, *Abendländische Wandlung*, Oprecht, Zürich 1943. Emil WALTER, *Unser naturwissenschaftliches Weltbild*, Nihans, Zürich 1938. *Erforschte Welt*, Sammlung, Dalp, Bern.

Fizika: James JEANS, *Physik u. Philosophie*, Rascher, Zürich, 1944. *Der Weltraum u. seine Rätsel*, Deva, Stuttgart 1931. Albert EINSTEIN, *Mein Weltbild*, Querido, Amsterdam 1934. S. EDDINGTON, *Raum, Zeit, Schwere*, Vieweg, Braunschweig 1923. Louis de BROGLIE, *Licht u. Materie*, Goverts, Hamburg 1943. *Die Elementarteilchen, Individualität u. Wechselwirkung*, Goverts, Hamburg 1943. Pascual JORDAN, *Sternentstehung*, *Physikalische Zeitschrift* Nov. 44. Alois WENZL, *Metaphysik der Physik von heute*, F. Meiner, Leipzig 1942. *Philosophie d. Freiheit*, Drei Zinnen Verlag, München 1947. Erwin SOHRÖDINGER, *Was ist das Leben*, Sammlung Dalp, Bern. Hans THIRING, *Geschichte d. Atombombo*, Wien 1946.

Biologija: Hans DRIESCH, *Philosophie d. Organischen*, Quelle u. Meyer, Leipzig 1928. Jakob v. UEXKÜLL, *Theoretische Biologie*, Springer, Leipzig 1928. *Der unsterbliche Geist in d. Natur*, Wegner, Hamburg 1939. WOLTERECK, *Ontologie d. Lebendigen I, II*, Enke, Stuttgart 1940. Edgar DACQUE, *Die Erdzeitalter*, Oldenburg, München 1930. *Die Urgestalt*, Insel, Leipzig 1943. Aloys WENZL, *Metaphysik d. Biologie von heute*, F. Meiner, Leipzig 1943. A. PORTMANN, *Die Biologie u. d. neue Menschenbild*, Lang, Bern 1942. *Vom Ursprung des Menschen*, Reinhard, Basel 1944. *Biologische Fragmente zu einer Lehre vom Menschen*, ibidem 1944.

Sociologija: Max WEBER, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie 1-3*, Mohr, Tübingen 1921, *Wirtschaft u. Gesellschaft*, Mohr, Tübingen 1925. Ernst TROELTSCH, *Die Soziallehren d. christlichen Kirchen u. Gruppen*, Mohr, Tübingen 1912. *Aufsätze zur Geistesgeschichte u. Religionssoziologie*, Mohr, Tübingen 1925. Erik PETERSON, *Der Monotheismus als politisches Problem*, Hogner, Leipzig 1930. (konec prihodnjia)

POGLED V REVIJE

VEDA IN VERA.

PIJ XII.

Papeška Akademija Znanosti je pričela akademsko leto 1951/52 z važnim nagovorom sv. Očeta. Ob navzočnosti članov Akademije, številnih znanstvenikov ter celotnega diplomatskega zbora, je Pij XII. ugotovil: "Prava znanost odkriva Boga dejansko sorazmerno s svojim napredkom in v nasprotju z zatrjevanjem, ki so jih postavljali v preteklosti, v vedno večji meri - kot da bi Bog čakal za vsakimi vrati, ki jih znanost odpre." Spoznanje Boga kot edinega Stvarnika je "skrajna meja, do katere more prodreti človeški um". Toda poleg poedinih znanost sta se filozofija in predvsem razodetje "orodje resnice, ki razmišlja o bistvu tega Stvarnika, ki ga je znanost spročala na svoji poti."

Sv. Oče je poudaril, da danes ni toliko treba odkrivati Boga, marveč mnogo bolj "Ga priznati za Očeta, spoštovati Ga kot Zakonodavca ter se Ga bati kot Sodnika." Samo taka vera bo zagotovila resničen napredek v pohodu civilizacije.

Spremenljivosti v makrokozmu in mikrokozmu, ki jih je odkrila moderna znanost, podkrepljuje nazirajo, da je snov spremenljiva, kar pa toliko bolj zahteva priznanje nespremenljivega "on a se". Sv. Oče je tudi naglasil, da so računi o stvarjenju vesoljstva pred časom od onega do deset bilijonov let verjetni in da niso v nikakom nasprotju z razodetjem: "V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo." Tako moramo ugotoviti, da smatrajo sodobni znanstveniki "idejo stvarjenja vesoljstva za popolnoma v skladu s svojimi znanstvenimi pojmi in da jih njih znanstveno delo samo po sebi vodi do teh zaključkov."

Razbitje atoma, "ki ga moramo, v kolikor prispeva k miru, prišteti med slavo našega stoletja," vendar ne predstavlja na področju praktične fizike jedra več kot predhodno stopnjo.

Sv. Oče se v tem nagovoru ni dotaknil vprašanja o stvarjenju človeka, ki ga je posebej obravnaval v okrožnici od 12. aprila 1950.

Aloys Wenzl.

Dunajska znanstvena revija "Wissenschaft und Weltbild" je objavila v novemski številki 1951 članek univ. profesorja dr. Alojzija Wenzla iz Münchena z naslovom "Znanost in vera".

Iz članka povzemamo zadnji zaključni odstavek:

"Če povzamemo, kar moramo zabeležiti brez pretirane skopse kot spoznanje s pomočjo razuma in izkustva, smemo reči, da je važno predvsem, da najdemo pravilno sredino med preceenjevanjem ter podceenjevanjem te možnosti znanja. Svet se nam odkriva kot stopnje snovnega, življenjskega, duševnega in duhovnega bitka. Analogno prepoznane momente višjega bitka v nižjih stopnjah, in pri človeku, v katerem se zdinjeno vse plasti, prosiinja višje nižje. Nižje plasti mu služijo za izraz višjih. To je gotovo mnogo, toda istocasno nam postanejo jasno tudi neje našega znanja. Na drugi strani moramo ugotoviti, da je najnovejši razvoj odstranil mnogo ovire, ki so se stavile vori ob prelomu stoletja, tako da smemo reči z Berhardom Bavinkom, ki gotovo obsirno in temeljito pozna prirodoslovne vede: prirodoslovne vede, pa tudi psihologija, so bile napoti vori... To velja analogno tudi za problem Boga. Sicer se nam danes ne zdi vsak izmed klasičnih dokazov za bivanje Boga polno veljaven, toda v vsej celoti, predvsem v leti štirih plasti bitka, nas vodi filozofija končno le k enemu nosilcu in viru bitka, smisla in vrednote."

Jean Abelc.

Dunajska katoliška revija "Wort und Wahrheit", mesečnik za vero in kulturo, prinaša v novemski številki 1951 članek Jeana Abelca "Der Glaube und das Abenteuer der Forschung."

Že v grški filozofiji opazimo, da naglašajo nekateri bolj abstrakcijo, kar pomeni bolj ali manj nujno tudi statičnost (Platonov svet idej), drugi pa bolj dejansko življenje in njegovo dinamiko (Aristoteles). Tudi napredek sodobnih prirodoslovnih ved ter njih izsledki kažejo, da skušajo iz njih izvajati patetične svoje monistične filozofije tako materialisti kot idealisti.

Materialistični nauk.

Atomska doba je prinesla s sabo nekaj novega na področju znanstvenega dela: kolektivno ter načrtno delo velikega števila znanstvenikov, ki skupno delajo za dosogo enega cilja ter izredno specializacijo. Le takemu združenemu naporu je uspelo sprostiti energijo atomskega jedra. Tako delo vpliva na celotno miselnost znanstvenikov in obstoja nevarnost, da bo kultura humanizma nadomestila civilizacija tehnike.

Na novejša dognanja biologije, do katerih so prišli z uporabljanjem omikih metod kot pri raziskovanjih atomskega jedra, nas uče, da obstoja presenetljiva vzporednost med življenjskimi pojavi in med fizikalno-kemičnimi procesi. Določeni življenjski pojavi nastopijo sebo, če so dani tudi izvestni fizikalno-kemični pogoji. Tudi človekovo misljenje je odvisno od možganov. To sicer ni novo odkritje, novo pa je, da so se kirurgi lotili tudi operacij možganov ter živčevja ter ugotovili, da ima odstranitev delov možganov ali živčevja določene posledice na pacientov celotni značaj in njegova nagnenja.

Proučevanje elektronov je pokazalo, da je možno sestaviti ne samo aparate, ki odgovarjajo na določene dražljaje povsem avtomatično (odpiranje vrat, alarmni sestavi, itd.), ampak tudi aparate, ki rešujejo samostojno matematična in celo logična vprašanja.

Na taka in podobna dognanja se sklicujejo zastopniki materializma, ki trdijo, da je vse pogojeno po snovi.

Nauk idealistov.

Toda tudi zastopniki skrajnega idealizma niso v zadregi, kadar hočejo naštevati izsledke sodobne znanosti, ki govore v prid njihovi trditvi, da snov prav za prav ne obstoja in da je vse pogojeno po duhu.

"Stvarnost, kakor nam jo prikazujejo naša čutila, je danes bolj ali manj samo še predmet znanosti o človeku ter umetnosti. Prirodoslovne vede nas uče, da obstojajo poleg svetlobnih valov, ki jih zazna naše oko, še infrardeči ter ultravijoltni žarki, in poleg glasov, ki jih slišimo, še valovanja tako na spodnji kot na zgornji strani naših zaznav (pod 16 ter nad 20000 tresljajev na sekundo). Zato uporabljajo danes prirodoslovne vede v vedno večji meri matematične metode, ki je povsem abstraktna. Tako zatrjujejo idealisti, da predmet fizike ni dostopen našemu spoznanju po analizi snovnih dejstev, marveč po sintezi ki jo izvede človekov razum. Tudi fizika ni več znanost o določenih stvareh, marveč kolektivna zavest o sposobnosti duha za delovanje."

Dvoje nespravljljivih stališč.

Idealisti se sklicujejo kot na dokaz za pravilnost svojega stališča na primere kot je bilo odkritje helija. Že dolgo poprej, ko se je konikom posrečilo, da so ga izločili, je Sir Norman Lockyer dokazal njegovo bivanje iz barvnega spektra. Materialisti pa ne ostajajo dolžni odgovora. Neke določene barve v spektru so privedle nekatero znanstvenike do trditve, da obstoja posebni element nebulium, toda pozneje se je izkazalo, da so bile te barve povzročene po dveh ali trikrat joniziranem kisiku in dušiku.

Dialektika snovi in duha.

To nasprotje v misljenju je v veliki meri pogojeno po dejstvu, da danes ni več mogoče združevati v eni osebi teoretičnega razglabljanja ter praktičnega poizkušanja ter na obeh področjih res nekaj ustvariti. Iz te razlike v metodi nastanejo razlike v misljenju, ki povzročajo nasprotja v celotnih filozofskih sestavih. Toda to nasprotje ni nespravljljivo. Obe strani sta zgrešeni, v kolikor hočeta veljati absolutno. Sodobne prirodoslovne znanosti ne govore v prid nobene monizma, niti materialističnega niti idealističnega marveč zahtevajo bipolarno filozofijo (do neke mere že izvedeno pri Guardiniju - Der Gegensatz, v logiki dr. Leo Gabriel, op. prir.), ki kaže neko sorodnost s skolastičnim naukom dualizma (nauk, da sta snov Hyle in oblika morphe bistvena sestavna dela vsega naravnega, ki sta bistveno povezana v enoto. Op. prir.)

Kristijan in znanstveni napredek.

Mnogi, zlasti nasprotniki katoliške vere, skušajo prikazati vero kot omajitev duhovnega obzorja. Priznati je treba, da se tudi nekateri katolici boje odkritij sodobnih znanosti, toda ne toliko iz strahu pred resnico, marveč iz strahu pred uravnimi obveznostmi, ki bi utegnile slediti iz novih spoznanj. "Res je tudi, da razkriva psihološka analiza verne duše obzaloovanja vredno

zamenjavanju med pristankom duha na razodeto verske resnice in med navozanostjo srca na družinsko, župnijsko ter krajevno izročilo, ki obdaja te resnice s sicer pisano, pa žal pogosto protesno obloko. To časovno in krajevno pogojeno izročilo je sicer treba spoštovati, toda samo po sebi ni bistveno. Duha vero^{no} bomo omrežili z "obzorjem cerkvenega zvonika". Cerkev sama je vedno naglasila, da mora vera temeljiti na razumu in svobodi. Na srca se vedno najde tudi dovolj kristjanov, ki se z vso vnemo posvoto znanstvenemu delu in ki črpajo prav iz vere moči in občutek varnosti, ko se podajajo na še neizhojene steze. Tudi pri rojstvu atomske energije je sodelovalo mnogo vernih znanstvenikov. General Farrell poroča, da je večina opazovalcev pri poskusih z atomske bombe pri Los Alamosu v odločilnem trenutku molila kot se nikoli v življenju. "Imeli smo občutek, kakor da iz povsem neznatnega razloga žalimo Boga, ker smo se predrznili razpolagati s silami, ki so bile doslej pokorno samo Bogu."

Hoimo Dolch.

Fizik in teolog Hoimo Dolch je izdal v založbi Herder (Freiburg 1951) knjigo: *Theologie und Physik, Der Wandel in der Strukturauffassung naturwissenschaftlicher Erkenntnisse und seine theologische Bedeutung*.

Iz ocone knjige v reviji *Wort und Wahrheit* (november 1951) povzeto:

Knjiga predstavlja poizkus zblizati vede, ki se zaradi rabe svojskoga izrazoslovja pojdinih specializiranih znanosti med seboj več ne razumejo. Omeji se samo na vprašanje spoznavne teorije, čes, da pomen izsledkov kvantne fizike za ontologijo (nauk o bitku) še ni dovolj razčiščen.

Pisce je mnenja, da je danes že možno izluščiti iz sodobne fizike določene odgovore na vprašanje spoznavne teorije, ki bodo obogatila tudi nefizikalna področja.

Sodobna fizika priznava, da je znanstveno spoznanje sestavljeno iz plasti. Znan ji je pojem "zaključene teorije", ki ostane v svojem področju vedno veljavna, ki pa sama ne more začrtati meja svojega področja. Tako je šele kvantna fizika pokazala, kje so meje veljavnosti izrekov klasične fizike. Razen tega priznava sodobna fizika, da morejo pojavi onoga področja povzročiti sledove v drugih področjih. Ta ugotovitev dopuša tudi vposeg nadnaravnoga sveta v dogajanje naravnoga (čudeži).

Stališče sodobne fizike do nadnarave povzema Dolch kot sledi:

1. Plast nadnaravnoga ni nemožna.
2. Javljanje nadizkustvene plasti v izkustveni ni nemožno.
3. Spoznanja, ki jih dobimo iz smiselnoga tolmačenja tega javljanja nadizkustvenoga v izkustvenon, ne razbijajo smisla v pogledu na spoznanja, pridobljena iz izkustvenoga sveta, marveč morejo razkriti smisel.

Glode čudežev ugotavlja Dolch, da s stališča sodobne fizike ne predstavljajo niti nesmisla niti nemožnosti. Klasična fizika jih je zanikala, čes da bi Bog moral zanikati naravne zakone, ki jih je sam položil v naravo in da bi s tem samoga sobo zanikal.

droš

KNJIGE

Anton KOLBANEK, *DAS ENDE DES MECHANISTISCHEN ZEITALTERS*, Wien 1948, 79 strani.

Kljub temu, da nam vsakdanje izkustvo dokazuje, da je življenjski materializem še vedno močno razširjen in kljub dejstvu, da ni komunizem zgolj na določene države omejen prisilni jopič, marveč posast, ki ograža vse človeštvo, je vendarle res, da živimo na koncu materialistične dobe.

Namun Kolbankovega predavanja - v ujetniškem taborišču po kapitulaciji maja 1945 - je bil pokazati v glavnih obrisih razvoj vodilnih idej, ki ohranjajo kljub vedno večjim podrobnostim in hujsim nasprotjem temeljno linijo premočrtno, nato pa pozvati sodobnega človeka, naj se odloči za drugo smer, katere temeljna poteza je ljubezen.

Kolbanek začneja svoj prikaz z Luthrom, ki je razbil občestvenost Cerkve, in Kopernikom, ki je razbil dotedanjo predstavo o svetu. Ta duhovni razvoj je mogoče podati tukaj le z imeni in nekaj gesli, ker bi bilo sicer treba prepisati celotno vsebino zelo zgostenega dela. Calvin - predestinacija, Kopernik - število in količina, Newton - fizikalni zakoni veljajo v vesoljstvu in na zemlji, Locke - zakonitost Newtonovega sveta velja tudi za duha, Rationalizem se upira čudežem - deizem, ateizem, Rousseau - individualizem, Hume - pozitivizem, ki konča v človeku stroju (La Mettrie). Liberalizem pozna dva odtenka - optimističnega z vero v harmonijo interesov posincev - in pesimističnega, ko konča v splošni krizi. Hume - 30 letni

šal rešiti materializma s skokom v gon, toda ostal je v biološkem materializmu. Dopolnijo ga Adler (gon po oblasti), Freud (spolnost), Nietzsche (rasa) in Spengler s svojo kulturno morfologijo.

Proti-sunek predstavlja Klopstockov "Messias", na katerega naveže romantika s poudarkom na čustvu in osebnosti. Kant se ni mogel oprostiti immanence. Naslednje dobo obvladuje napetost med posilcem in absolutnim - Fichte (absolutni jaz), Hegel (objektivni duh), Schelling (narava in duh), Schopenhauer (svetovna volja). V romantiki se močno uveljavijo zopet katoliške misli. Pod vlado politične reakcije se podalno nadaljuje razpad mehanističnega materializma. Kant najde dopolnilo v Vaihingerju (filozofija "kot bi"-als ob) in v heroičnem nihilizmu Nietzscheja.

Medtem so prirodne vede same premagale materializem in znanstveniki so zopet odkrili kakovost ter se približali sholastiki.

Človeštvu je na razpolago ali propad, če vztraja na dosedanji poti, ali prerčenje, če se obrne k veri in ljubezni do bližnjega, k hotenju po resnici, pravičnosti in ljubezni. "Enakost, svoboda, bratstvo so revolucionarna načela proti lazi, zatiranju in osabnosti, načela gradnje, načela življenja pa so resnica, pravičnost, ljubezen" (str. 73).

Kljub zgošenosti, ki predpostavlja nekaj poznanja zgodovine in filozofije, daje delo dobro osvetlitev preteklosti za pravilno odločitev v sedanjosti.

dreš

Karl Jaspers, Europa der Gegenwart, Wien 1947, str. 56.

Knjžica vsebuje predavanje znanega filozofa na "Rencontres internationales" jeseni 1946 v Ženevi.

Pred 1. svetovno vojno je bila enotnost Evrope nekaj samo po sebi razumljivega, čeprav je bil to le še zunanji videz in je stvarnosti bolj odgovarjal Nietzschejev nihilizem. Po katastrofi dveh vojn si je treba odgovoriti na vprašanja, kaj je Evropa, kakšno je njeno stališče v spremenjenem svetu in kaj moremo se hoteti iz evropske samozavesti.

Kaj je Evropa?

V dobi antike obseg antične kulture, v srednjem veku obseg krščanstva, v novem veku nadvlada belega človeka. Danes vključuje Ameriko in Rusijo. Toda svetovno težišče se je med tem premaknilo iz Evrope. Poleg evropske kulture se postavljata indijska in kitajska. S stališča krščanstva je ta svetovna zgodovina Kristus, za zgodovinarja pa obdobje med 800 in 200 pred Kristusom v vseh kulturah. Ta doba je dala vse temeljne misli za bodočnost. Kolikor dalje gremo nazaj, toliko bolj so poteze skupne. Radikalni prelom nastane šele v zadnjih 400 letih z evropsko znanostjo in tehniko. Evropa je zrastle iz antike in krščanstva. Jaspers omenja kot najznačilnejše za Evropo: svobodo, zgodovino, znanost. Svoboda je premaganje samovoljnosti in temelji na ravnosti resničnega, ki ga priznamo. Svoboda pa se udeleži samo v skupnosti. Vsebinsko svobode označuje za Evropo življenje v polarnostih in življenje na robu. Za vsako pozicijo postavi protipozicijo in uživa svobodo le v napetosti nasprotij. Evropa se zaveda odvisnosti od transcendence in krhkosti lastnega ustvarjanja. V svobodi temeljita zavest zgodovine in volja do znanosti. Zgodovino pojmuje kot borbo za ostvarjanje svobode, znanost pa mu je hrepenenje po spoznanju vsega, kar je dostopno spoznanju.

Položaj Evrope v spremenjenem svetu.

Evropa je postala neznatna in nevarnost je, da postane bojišče, če ji ne bo uspelo s federalizacijo uveljaviti svoje nevtralnosti. Doživlja pa tudi notranjo krizo, ki bo pokazala, ali je Evropa v smrtni agoniji ali v porodnih bolečinah novega oblikovanja evropskega bistva. Toda ne več kot edina duhovna sila, marveč ena med večimi.

Kaj zmoremo hoteti iz evropske samozavesti?

Sedanje stanje v svetu je povzročila Evropa, zato ga mora tudi Evropa rešiti. Stojimo pred nalogo, da se znajdemo v novem tehničnem svetu in ga zopet duhovno obvladamo. Od izpolnitve te naloge je odvisna bodočnost narodov. V gospodarstvu je treba zagotoviti pravičnost, v politiki mir, duhovno pa nas čaka naloga pripraviti z razširitvijo evropske ideje v idejo človečanstva pot za svetovni red, ohraniti evropskega duha kot dragocen spomin ostalim ter preoblikovati vero.

Svetovni rod.

Za Evropo je značilno, da poudarja vrednost človeka (sv. pismo) in enotnost človeškega rodu. Ta ideja mora postati nositeljica reda ki bo izključil vojno. Brezpogojno suverenost bo treba podrediti višjemu redu, ki pa se ne sme izroditi v svetovni imperij (nasilje), marveč svetovni red (podvredni se skupnim postavam, ki jih je mogoče spreminjati le po določenem postopku, se ukloniti večini in obenem ohraniti pravice manjšin ter ohraniti solidarnost vseh proti nacioblasti posilcev). Svoboda vseh pa bo ohranjena, če se je bodočim vseh vseh podredi. Brez ravnosti po-

odincev za javno življenje izziva diktaturo manjšin. Za dosego tega reda je treba očistiti politiko vsega, kar nima opravka s skrbjo za tuzemsko blaginjo (odprava svetovnonazornih strank), kar bo odpravilo iz politike totalitarizem in fanatizem. Razčarati pa je treba tudi dosedanjo zgodovino držav.

Humanizem evropskega muzeja

Evropa more igrati v bodočnosti enako vlogo kot Grčija v antičnem svetu - neke vrste kulturni muzej. Vendar ne smemo živeti v maskah preteklosti.

Preoblikovanje svetopisemske vere.

Kršćanstvo je nasprotni pol evropskega humanizma. Toda tudi vera je v svojem javljanju časovno pogojena. "Vsaka nova doba zahteva spremembo njene obleke, da se reši substanca vere" (52). Človeštvo prehitro pozablja na trpljenje in njegov smisel. Jaspers upa, da ne bo obveljala Kierkegaardova trditev, da vse vojne grozote ne zadoščajo, da bi streznile človeka, ki se bo streznil sele, ko bodo postale peklenke kazni zopet resničnost, marveč da je pot do streznjenja dana tudi v eksistencialni filozofiji, ki kaže pravo smer, če izpolnimo tri zahteve: 1) neomejeno občevanje med ljudmi od globinske, iz eksistence izviraajoče borbe, iz katere izhaja resnica pa do znosnega sožitja v kompromisih praktičnega življenja, 2) ohraniti oblast nad svojimi mislimi in se ne zapisati nobenemu -izmu, 3) priznati kot najvišje vodilo ljubezen. Če kdo smatra eksistencializem za sanjo, je to najlepša sanja, za katero se splača živeti. Četudi bi se vse porušilo, Bog ostane - in to je dovolj. Tudi Evropa ni za nas zadnja dobrina. Tudi Evropejci bomo le pod pogojem, da postanemo pravi ljudje iz globine izvira in cilja, ki sta oba v Bogu.

Jaspersova analiza sodobnosti kliče v spomin izjave kot Ortega y Gasset, da se umika v zgodovino štirinajstletna doba sile, kardinala Suharda o vsajenju industrijske kulture v Kristusa, župnika Fiedlerja o zgodovinski komponenti v krščanstvu in pdb. Dialektika je res značilna za dosedanjo evropsko zgodovino, toda v bodočnosti jo mora nadomestiti dialog (Guardini - enantiološka nasprotja, Gabriel-logika lika).

PABERKI

NALOGA SODOBNE FILOZOFIJE

"Z eksistencialno filozofijo se zaključuje krog, od Descartosa zastavljeni imponentni lik bitja se zaokroži v zaključno popolnost in zadnjo dozorelost. S tem pa se pokažejo tudi že meje. Eksistencialna filozofija je tako tipično označena kot filozofija preobrata" (str. 58).

"Smisel in naloga sodobne filozofije je priti preko dialektične faze nasprotja in borbe v ustvarjalno fazo gradnje z medsebojnim dopolnjevanjem in sintezo" (str. 61).

"Tako dobiva danes filozofija od prirodoslovnih ved odločilni pogon za zasnutek novega integralnega svetozora ne samo z velikanskim novim materialom njihovih odkritij in spoznanj, marveč tudi z novim načinom predelave in oblikovanja pojmov, ki se v njih ostvarja novi način mišljenja in svetozor. Materialistični svetozor doživlja odločilno premaganje na področju prirodoslovnih ved... z nastavkom integralne strukture bitja. Tako se javlja nujno iz celotne duhovne in znanstvene situacije časa neodpravljiva zahteva po integralni filozofiji" (str. 61).

"V tem je ja veličina v novi podobi bitja, sinteza, združitev nasprotij in poravnava dialektične borbe med snovjo in duhom po pravi enotnosti bitja... S tem se jasno izkaže novo mišljenje, ki je premagalo dialektično fazo, integralno mišljenje, ki odklanja dojetje sveta od elementov enako kot totalnost celote, vzročno enostranost enako kot finalno, materialistično enako kot idealistično. To integralno mišljenje je sposobno in poklicano, da zopet vzpostavi enotnost in integriteto podobe človeka in sveta po strasnih deformacijah, ki jih je doživela v preteklosti. V tem leži tudi naloga filozofije, ki izvira iz sodobne situacije in zadeva odločitev bodočnosti človeka in človeštva" (str. 64).

Leo Gabriel, Die philosophische Situation der Gegenwart v Geistige Strömungen der Gegenwart im Lichte des Katholizismus, Herder, Wien, 1947.

KRŠĆANSTVO IN SODOBNOST

"Način mišljenja in naziranja verskega sveta je različen od načina sveta, v katerem žive sodobniki svoje dnevno življenje. Krščanska vera je dobila svoj miselni izraz, svojo govorico v času kontemplativnih oblik mišljenja in naziranja. Te predstavljajo tako rekoč sistem kategorij, ki je sooblikoval tudi pojmovno določitev krščanskih resnic. V tej formulaciji se predstavlja krščanstvo ljudem 20. stoletja. Ti pa žive v povsem drugem sistemu kategorij, v do temelja različni usmerje-

nosti pogleda na svet. Ali se smemo potem takem čuditi, če taki ljudje izgubljajo počasni notranjo sposobnost čutenja za svet vere in sposobnost razumevanja govornice vere? Prav v tem je usodnost naše sodobnosti za krščanstvo - ne da napadajo vero s kritiko svobodomislici in ateisti, ne da pretresajo Cerkev zmote in verski razkol, marveč v tem, da se sodobniki veri enostavno izmuznejo, ker zamirajo v njih notranji organi za vero, ker je svet krščanstva v globokem nasprotju s svetom, ki ga žive, ki ga živeti morajo... Seveda bo krščanstvo vedno v nekem nasprotju s svetom, s padlo naravo in z od nje sooblikovano človeško kulturo. Toda kljub temu poznamo vendarle silno velike razlike v stopnjah bližine oz. oddaljenosti poedinih dob do krščanstva. Kultura, ki jo določa organično počelo občestva, se gotovo bistveno bolj približa milosti kot pa n. pr. racionalna struktura družbe sodobnosti ter njena usmerjenost mišljenja in življenja. Od jasnega spoznanja te sociološke pogojenosti vsa ga verskega oblikovalnega in vzgojnega dela zavisi v dobrisni meri možnost njegove učinkovitosti". H. Getzeny, *Recht u. Grenzen der Soziologie*, Hochland XXVI. 2. zv. str. 308-309.

ŽENA - KOMPLECIRANA TUDI BIOLOŠKO.
Ko sem bil še v gimnaziji, je Mentor objavil dr. Jakličovo razpravo o ženski duševnosti. Za mnenje o članku sem vprašal svojo sestrično, ki jo takrat obiskovala učiteljske. Odgovorila mi je, naj puste moški raje žensko duševnost pri mru, češ da je se ženske same ne razumejo. Toga sem se domislil, ko sem brai v knjigi angleškega katoliškega zdravnika H. Sutherlanda (*Laws of Life*, Sheed & Ward, London, 1951) na slednje proučilo: V zgodnji dobi ombrija se nekaj celic neha razmnoževati do pubertete. Pri moškem se te (spolne) celice dele tako, da se celica razdeli v dvoje semen s po 24 hromozomi. Pri ženski se celica deli v dve s po 24 hromozomi, toda ena je enonad stokrat večja od druge. Manjša se zopet deli, toda obe degenerirata. Večja se tudi deli, pa zopet v eno večjo in eno manjšo. Manjša zopet degenerira, večja pa postane za oploditev pripravljen jajček. Pri prvi delitvi se hromozomi delijo, pri drugi pa razcepijo na dvoje. Pri moškem pa se 48 hromozomov celice razdeli v dve skupini po 24. (str. 114/5). Na drugem mestu piše: "Mož, ki se dela, kakor da razume žensko, je po navadi neumen. Z izjemo Shakespearea se noben moški ni razumel žensk. Moder je že tisti mož, ki razume sebe" (str. 9) Iz iste knjige še nekaj navedb:

DEFINOST

"V štirih generacijah izumbro bodisi družina bodisi dedna okvara in nova družina je vstala kot Feniks iz popola degeneracije" (str. 74)

ZAKON RODOVITNOSTI

"Thomas Doubleday (1837): Kadar je ogrožen obstoj vrste, poskrbi narava za ohranitev s povečano rodovitnostjo, posebno se, če izvira ograzanje od nezadostne hrane. Sutherland ga oblikuje tako: Da kaže število rojstev v težkih razmerah (conditions of hardship) tendenco k narascanju, v ugodnih razmerah (circumstances of case) pa k upadanju" (199)

RAST PREBIVALSTVA

Belgijski matematik Verhulst (1838) trdi, da se množi prebivalstvo v obliki "logistično krivuljo". Pozneje so dokazali s poskusi, da je to splošni zakon živih bitij. Porast je najhitrejša v prvi polovici, počasnejša v drugi polovici in se končno ustali (oblika črke S, glej ponazoritev)

ODMEVI. "No strinjam se sicer z Vašo trditvijo na drugi strani prve številke (ob Vrednotah in Slovenski kulturni akciji in izstopanju iz starih tirov...) in si prav tudi zaradi tega želim, da bi... Bil na tekočem z Vašo aktivnostjo, ki jo je samoz navdušenjem sprejeti. Obilo božjega blagoslova. Vam in vsom okrog Razgovorov in razgledov." Z. S. Buenos Aires.

Upan, da bo ta številka že nekoliko določno nakazala, da moramo na novo pot.

POPRAVEK. Citat na str. 14 (2/3 vr. zg.) izreče neapeljski podkralj, ne kaplan.

UREDNIKOVA POŠTA.

Ker iz prve številke morda mnogim še ni bilo dovolj jasno, kakšnemu namenu naj služijo Rir in ker morda kdo zaradi velikih razdalij se ni mogel poslati prijavnice, bodo dobili to številko se vse, ki so dobili prvo. Tretjo številko, ki bo izšla predvidoma avgusta, bodo dobili samo oni, ki so ali se bodo svojo željo izrazili uredništvu na zaznaten način - in pa nokateri, za katere sem mnenja, da bi se morali za te probleme zanimati zaradi svojega položaja. Da torej ne bo kdo razocaran, če ne bo dobil tretje številke, je bolje, da se vsakdo prijavi, kdor se se ni.

Tistim, ki so se prijavi, ne da bi bili dobili prvo številko, moram na žalost sporočiti, da prve številke nimam več. Dobivali pa bodo list odslej redno.

Hvala tudi vsem, ki so prispevali za tisk. S tem je olajšano redno izdajanje in tudi večji obseg.

Zelo se priporočam za opombe k že objavljenim referatom. Še bolj pa seveda za prispevke same - referate, poročila o važnih clankih in knjigah. Urednik.